

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Merili Austrin

**TUGIISIKUTEENUSE KÄTTESAADAVUS
LASTEAIAEALISTE ERIVAJADUSTEGA
LASTE SEAS VILJANDIMAA NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Anu Aunapuu MA

Pärnu 2017

Soovitan suunata kaitsmisele(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "...“.....2018.a.

TÜ Pärnu kolledži sotsiaaltöö korralduse osakonna juhataja Anne Rähn

.....

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

..... (töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Laste tugiisiku teenusega seotud mõistete käsitleused	6
1.1. Erivajaduste erinevad käsitleused	6
1.2. Puude mõiste, liigid ja raskusastmed	8
1.3. Sotsio-ökoloogiline lähtekoht lapse vaatenurgast	10
1.4. Erivajadusega lapse kaasamine, varajane sekkumine	12
1.5. Toetused ja teenused erivajadustega lastele	15
1.6. Lastele mõeldud tugiisikuteenus Eestis	18
2. Uuring tugiisikuteenus kättesaadavust mõjutavatest teguritest erivajadustega lasteaiaaeglaste seas Viljandimaa näitel	20
2.1. Toetused ja teenused erivajadustega lastele Viljandimaal	20
2.2. Uuringu läbiviimine ja valim	21
2.3. Uurimisandmete analüüs	24
2.3.1. Ametnike vastuste analüüs	24
2.3.2. Tugiisikute vastuste analüüs	29
2.3.3. Endise tugiisiku vastused	32
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	34
Kokkuvõte	37
Viidatud allikad	40
Lisa 1. Intervjuu küsimustik endisele ja praegustele tugiisikutele	45
Lisa 2. Intervjuu küsimustik ametnikele	46
<i>Summary</i>	47

SISSEJUHATUS

Kaasava hariduse põhimõtete järgi õpivad erivajadusega lapsed enamasti elukohajärgses lasteaias ja koolis. Erivajadusega laps vajab veidi teistsugust lähenemist ning lasteaiad vajavad selliste lastega töötamisel igapäevaselt rohkem tuge ja abi. Käitumisprobleemidega lapse puhul, kes võib teisi lüüa või hammustada, sekkub tugiisik. Tihti sellised lapsed vajavadki konkreetse spetsialisti abi, kas logopeedi, füsioterapeudi või siis tugiisiku näol. Erivajadustega laste jaoks on küll olemas eraldi rühmad, aga mitte alati ei ole võimalik last panna sobivasse lasteaeda ja ka erirühmas on lastel, kui vaja, kõrval tugiisikud. Mõningal juhul on lapsevanemale sobivam panna laps kodukohale lähedasse lasteaeda ja see ongi aktsepteeritav, et laps saaks käia lasteaias ja koolis oma kodu lähedal. Erirühmades peaksid lasteaiadõpetajana töötama eripedagoogid, kes on saanud vastava hariduse. Kahjuks see igal pool nii aga ei ole. Suurem puudus erialaspetsialistidest on tavalasteaias ja olenevalt erivajadusest ning lapse arengut silmas pidades, on siin igati vajalik, et sellisel lapsel oleks kõrval ja toeks tugiisik.

Teema aktuaalsus seisneb selles, et tugiisiku teenuse kättesaadavus, kvaliteet ja sisu on ebaühtlane. Erivajadusega lapsi on järjest enam ja nende laste hakkama saamine lasteaias on erinev. Kaasava hariduse põhimõte on, et võimalusel saaksid ka sellised lapsed õppida ja areneda koos eakaaslastega. Erivajadustega lapsega tuleb aga töötada rohkem individuaalselt: aidata söömisel, tualetis käimisel, õppetööl ja teistes tegevustes, milles nad abi vajavad. Lastele on vaja tugiisikut, aga tugiisikuteenust pakkuvatel asutustel on inimesi vähe, kes oleks nõus tugiisikuks hakkama. Selleks on oluline uurida, millised on need põhjused, miks on tugiisikuks soovivaid inimesi vähe. Töö autor uurib Viljandi vallas ja linnas lapsele tugiisikuks hetkel olevatelt inimestel ja varem lapsele tugiisikuks olnud inimeselt, mis on tugiisikuteenuse juures puudused ja mis võiks olla paremini. Veel vestleb autor samal teemal linna ja valla lastekaitse spetsialistidega ja SA Perekodu sotsiaaltöötajaga.

Lõputöö eesmärk on hinnata tugiisikuteenuse kättesaadavust ja seda mõjutavaid tegureid ning teha ettepanekuid teenuse parendamiseks. Antud teema uurimiseks ja eesmärgi täitmiseks otsitakse vastust uurimisküsimusele:

- Millised on lastele tugiisikuteenuse pakkumisel kaasnevad positiivsed ja millised negatiivsed küljed?

Uurimisküsimuse lahendamiseks tehakse intervjuud praeguste ja endise tugiisikuga, vesteldakse ametnikega, kes tegelevad tugiisikutega (SA Perekodu sotsiaaltöötaja, valla/linna valitsuse ametnikud – lastekaitse spetsialistid).

Uuringu läbiviimiseks on töö autor koostanud järgmised uurimisülesanded:

- tutvuda erialase kirjandusega ja anda teoreetiline ülevaade laste tugiisikuteenusega seotud mõistetest;
- anda ülevaade Viljandi linna ja valla tugiisikuteenuse hetkeolukorrast;
- koostada intervjuu küsimused praegustele ja endistele tugiisikutele (vt lisa 1) ning ametnikele (vt lisa 2), tuginedes Allik, Eveli (2014) bakalaureusetööle;
- leppida kokku ajad ja intervjuuerida Viljandi valla ja linna lastekaitse spetsialiste, otsida tugiisikute kontaktid, võtta ühendust SA Perekodu sotsiaaltöötajaga. Viia läbi intervjuud tugiisikutega.
- töödelda andmed, koostada analüüs ning anda soovitusi tugiisikuteenuse paremaks toimimiseks.

Töö koosneb kahest peatükist, millest esimeses osas antakse teoreetiline ülevaade erivajaduse ja puude mõistest ning liikidest ja lastele mõeldud tugiisikuteenusest. Räägitakse lähemalt sotsio-ökoloogilisest teooriast ja selle seosest laste ning tugiisikutega ning tuuakse välja kaasava hariduse seisukohad. Teine peatükk annab ülevaate teenustest ja toetustest, mida pakuvad Viljandi linn ja vald erivajadustega lastele. Kirjeldatakse intervjuu küsimustiku koostamist ja läbiviimist, toimub andmete analüüs ja arutelu ning antakse soovitusi Viljandi linna ja valla lastekaitse spetsialistidele tugiisikuteenuse parendamiseks. Tööl on kaks lisa ja ingliskeelne kokkuvõte.

1. LASTE TUGIISIKU TEENUSEGA SEOTUD MÕISTETE KÄSITLUSED

1.1. Erivajaduste erinevad käsitlused

Peatükis antakse ülevaade erivajaduse ja puude mõistest, erinevatest puuete raskusastmetest ja liikidest. Tuuakse välja erivajadusega lastele pakutud toetused ja teenused, kirjeldatakse kaasava hariduse põhimõtteid ja tugiisiku teenust Eestis.

Sageli kasutatakse mõisteid puue ja erivajadus koos, oluline on nende vahe. Puue on alati seotud erivajadusega, samas erivajadus ei tähenda tingimata puuet. (Habicht & Kask, 2016, lk 24) Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2011) § 8 kohaselt on erivajadusega laps, laps, kelle mängu- ja õppekavas tuleb teha muudatusi või kohandada kasvukeskkonda, et toetada tema terviseseisundist, isikuomadustest või keelelisest ja kultuurilisest taustast tulenevalt tingitud arenguvajadusi (Koolieelse lasteasutuse riikliku..., 2011). Haridusliku erivajadusega õpilaseks loetakse õpilast, kes vajab täiendavate tugimeetmete rakendamist või eriõppe korraldust, et saavutada riiklikus õppekavas või temale koostatud individuaalses õppekavas seatud õpitulemuste täitmist. Haridusliku erivajadusega õpilased liigitatakse kahte kategooriasse (Haridus- ja Teadusministeerium, 2013):

- täiendavaid tugimeetmeid ja tingimusi vajavad õpilased;
- spetsiifilist õppekorraldust ja ressursimahukaid tugimeetmeid vajavad õpilased.

Tänapäeval mõistetakse erivajadustena väga laia spetsiifiliste vajaduste ringi. Erivajadus on kõik see, mis tingib vajaduse muuta või kohandada keskkonda, et laps saaks oma arengupotentsiaalile vastavalt tegutseda ja areneda. (Kikas, 2008, lk 198)

Erivajaduste tekkepõhjustes kombineeruvad pärilikud eeldused keskkonna mõjudega, põimumine võib toimuda soodsas või ebasoodsas mõttes. Erivajaduste liigid

tekkepõhjustest ja avaldumise eripärast sõltuvalt on järgmised: kuulmispuuded, nägemispuuded, vaimupuuded, kõnepuuded, kehapuuded, spetsiifilised arenguhäired, emotsionaalsed ja käitumishäired ning andekus. Kui korraga esineb organismi mitme funktsiooni kahjustus, räägitakse liitpuudega lastest. Eraldi erivajaduste liigina tuuakse tänapäeval veel välja ka autismispektri häired. (Häidkind, 2007, lk 29)

Erivajadusega laps ei pea ilmtingimata tähendama psühhiaatrilise diagnoosiga last. Mitmes Soome lasteaias on integreeritud rühmad, kus on näiteks viis erivajadusega last ja kuus tavalast. Kui lasteaiarühmas on erivajadusega laps, on kohustuslik koostada tegevuskava tema toimetuleku parandamiseks. Tegevuskavasse pannakse kirja eesmärgid, meetodid nende saavutamiseks ja tegevuste kirjeldused. Nii on kõik selgelt kirjas ja eesmärgid reaalselt saavutatavad. Eesmärkide seadmiseks ja täitmiseks on kaasatud nii lapsevanemad, rühmaõpetajad, eripedagoog, psühholoog, mõnikord ka arst. Ette nähtud eesmärkide poole liigutakse rahulikult, süsteemselt ja järjekindlalt. Lasteaiaõpetajatele õpetatakse erinevaid tehnikaid, kuidas mingis konkreetsetes olukorras käituda, näiteks kasutatakse *holding*-teraapia võtet (see on turvavõte, kus hüsteerias lapsel või agressiivselt käituval lapsel võtab täiskasvanu selja tagant turvaliselt ümbert kinni ja hoiab, kuni ta maha rahuneb). (Tali-Koitnurm, 2008, lk 53)

Masing, Triinu (2016, lk 14) toob oma bakalaureusetöös välja Whiteman'i & Yager'i seisukoha, kuidas erivajadustega last kohelda nii, et ise mitte läbi põleda. Oluline on keskenduda erivajadustega lapse tugevatele omadustele. Tunnustada tuleks lapse iga arengu etappi ning saavutust ja oluline on tunnustada ka kõiki isikud, kes tegelevad erivajadustega lapsega. Lapse haigus või puue peab jääma tahaplaanile, see ei tohiks teda iseloomustada. Tuleb rõhuda tugevustele mitte erinevustele.

Erivajadus on kõik see, mis sunnib muutma või kohandama eluks vajalikke tingimusi. Erivajadustel on kõigil üks oluline joon, erivajadused on kõik individuaalsed ja ei ole olemas ühte keskmist erivajadust või ühiseid lahendusviise samalaadse erivajaduse lahendamiseks. Iga erivajadusele, probleemile tuleb läheneda eraldi ja individuaalselt, lähtudes isiku iseärasustest, loomuomadustest ja tarvidusest. Kui on probleeme mitu, tuleb tegeleda ühe probleemiga korraga. Kui lapsel on mitu erinevat erivajadust, tuleb tegeleda ühe erivajadusega korraga.

1.2. Puude mõiste, liigid ja raskusastmed

Kui perre sünnib puudega laps või juhtub see tõsise haiguse või õnnetuse tagajärjel, siis on see perele suur ja raske väljakutse. Uus olukord võib tekitada abi ja toetuse vajaduse. (Sotsiaalministeerium, 2017) Puuded jagunevad: liikumispuue, nägemispuue, kuulmispuue, intellektipuue, kõnepuue, liitpuue ja muu puue, mis on tingitud haiguslikust seisundist, mis omakorda võib olla erineva raskusastmega: keskmine, raske või sügav. Puudega last ning tema peret abistavad nii riik kui kohalik omavalitsus. (Habicht & Kask, 2016, lk 10-12)

Maris Tooming (2015, lk 29) toob välja McLinden'i selgituse liitpuude terminile: liitpuuet mõistetakse, kui ühtset terviklikku seisundit, sealjuures arvestatakse kahe või enama puude vastastikuse- ja koosmõjuga indiviidi arengule. Liitpuudega inimesel esinevad kaks või siis enam puuet järgnevast: intellektipuue, motoorne kahjustus, meelepuee ja/või tervislikust seisundist tingitud erivajadused. Liitpuue võib olla kaasasündinud või hiljem omandatud.

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse § 2 lg 1 ütleb: „Puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel“ (Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste..., 2017).

Lapsele puude määramisel ja enne taotluse esitamist on oluline ja vajalik, et oleks oma lapsega käidud kolme kuu jooksul pere- või eriarsti juures. Järgneb taotluse täitmine. Taotluses peavad olema märgitud lapse perearsti või raviarsti kontaktid, kellel on vajalikud andmed lapse terviseseisundi kohta. Enne puudeotsuse tegemist koostatakse lapsele isiklik rehabilitatsiooniplaan. Puude raskusastme ekspertiis võtab tavaliselt aega kuni 1,5 kuud ja puude raskusastme tuvastamine toimub dokumentide alusel, milleks on taotlus, terviseseisundi kirjeldus ja rehabilitatsioonivaldus. Otsuse puude raskusastme kohta vormistab Sotsiaalkindlustusamet kirjalikult ning sellest teavitatakse ka terviseseisundi kirjelduse teinud arsti. Lapsele ei määrata eluaegset puuet, sest tema tervislik seisund võib aja jooksul muutuda, seda nii paremuse kui ka halvemuse poole. Puude raskusaste on määratud alati tähtajaga kas kuus kuud, üks aasta, kaks aastat või

kolm aastat ning mitte kauemaks kui 16-aastaseks saamiseni. (Habicht & Kask, 2016, lk 25-29)

Puude raskusaste jaguneb järgmiselt (Puude raskusastme..., 2002):

- keskmine puue – laps vajab regulaarselt kõrvalabi ja juhendamist väljaspool kodu vähemalt korra nädalas;
- raske puue – laps vajab igal ööpäeval kõrvalabi, juhendamist või järelvalvet;
- sügav puue – laps vajab ööpäevaringselt pidevat kõrvalabi, juhendamist või järelvalvet.

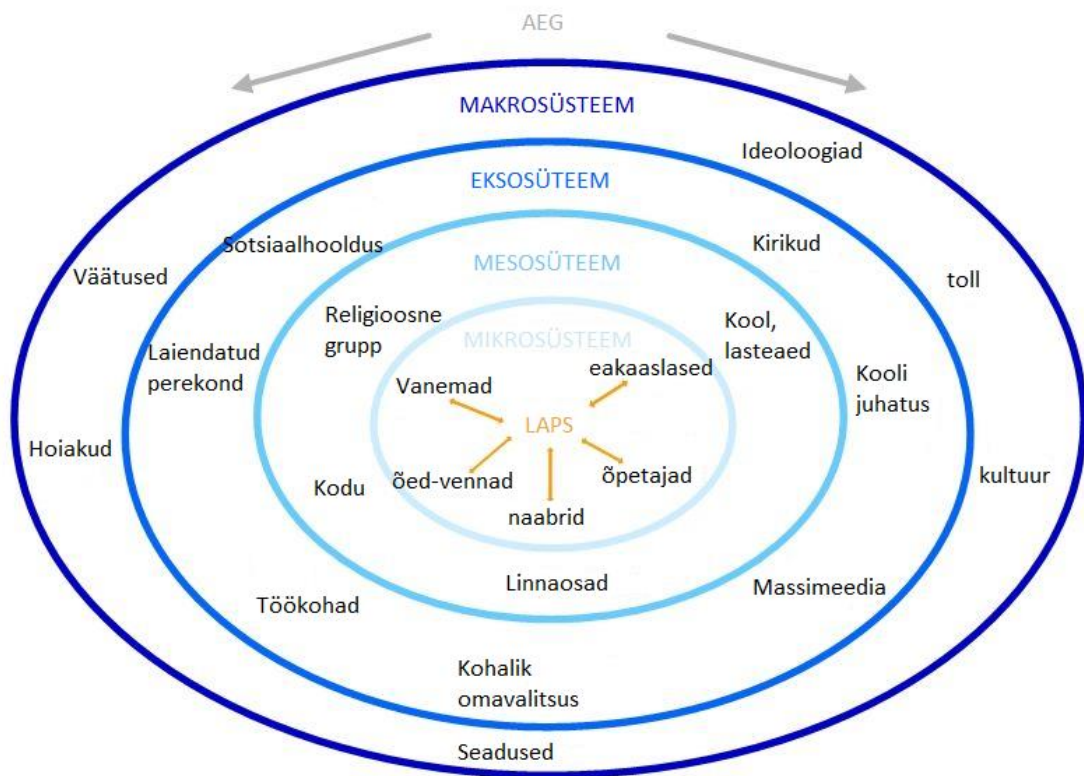
Lapsele määratud sügav, raske või keskmine puue annab õiguse taotleda erinevaid puudega inimestele mõeldud sotsiaaltoetusi, teenuseid ja soodustusi. Riiklike sotsiaaltoetuste saamiseks tuleb täita vastava sotsiaaltoetuse avaldus ja edastada see Sotsiaalkindlustusametile. (*Ibid*, lk 29)

2011. aastal avaldatud WHO (Maailma Terviseorganisatsiooni) ja Maailmapanga aruande „World Report on Disability“ järgi, on maailma seitsmest miljardist inimesest üks miljard puudega, s.o 15% elanikkonnast (Abiks puudega lapse..., 2012, lk 4). Eestis on puue määratud 2017. aasta alguse seisuga 11,4% elanikkonnast, s.o 149 904 inimest, ligikaudu 150 000. Kasv võrreldes eelmise aastaga on 2,4% ja kasv võrreldes 2010. aastaga on 24,5%. Valdavalt on tegemist eakate inimestega – 54,6% kõigist puuetega inimestest on 63-aastased ja vanemad, pisut üle kolmandiku ehk 37,4% on 16 kuni 62-aastased ning 7,9% on vanuses 0-15 aastat. (Puuetega inimeste arv, ..., 2017)

Eristatakse kaasasündinud ja elu jooksul omandatud puuet. Puue takistab elada võrdväärselt teistega ja nõuab muutusi igapäeva elus. Puuet määratakse kolme raskusastme järgi: keskmine, raske ja sügav puue. Puuetel on erinevad liigid: keha-, meele-, kõne-, vaimu- ja liitpuue. Liitpuue esineb, kui lapsel on mitu puuet, siis on oluline tegeleda ühe puudega korraga. Määratud puude astme korral on õigus taotleda erinevaid sotsiaaltoetusi, teenuseid ja soodustusi.

1.3. Sotsio-ökoloogiline lähtekoht lapse vaatenurgast

Inimese, ka erivajadusega lapse käitumist ja arengut mõjutavad sotsio-ökoloogilised tegurid. Carrete, Arroyo ja Villasenor (2017, lk 159-160) on oma artiklis toonud välja Bronfenbrenner'i kavandatud süsteemse mudeli (vt joonis 1).

Joonis 1. Bronfenbrenneri süsteemne mudel (Nollmeyer, 2009; Autori kohandatud)

See mudel toob välja süsteemid, mis mõjutavad lapse arengut kõige enam. Bronfenbrenner on jaotanud süsteemid järgmiselt: mikro-, meso-, ekso- ja makrosüsteemiks. Mikrosüsteem ümbritseb last kõige lähemalt ja sisaldab struktuure (perekond, sõbrad, kool/lasteaed, sugulased), need on, kellega laps suhtleb kõige rohkem. Nende struktuuride vahelisi seoseid iseloomustab mesosüsteem. Eksosüsteem sisaldab kohaliku sotsiaale keskkonna elemente (meedia, kogukond, sotsiaalteenused), mis kujundavad ja piiravad käitumist. Kõige välisem kiht on makrosüsteem, see hõlmab riiklike kultuuriväärtusi ja poliitikat. (Carrete *et al.*, 2017, lk 59-160)

Kõrgesaar (2010, lk 4-9) nendib, et soodsa arengu lapsele tagab laiaulatuslik isikute, institutsioonide ja teiste ressursside võrgustik. Teisalt võib juba ühe võrgustikuelemendi nõrkus või väljalangemine kaasa tuua haridusliku erivajaduse, mille märkamine peaks omakorda tagama sekkumise ehk võrgustiku toimimise arengusoodsas suunas ning mis tahes sekkumise edu eeldus on kõigi osapoolte motiveeritud koostöö.

Melchiorre ja teiste (2013) hinnangul defineeritakse sotsiaalvõrgustikuks sotsiaalset tuge, kus osutatakse üksteisele abi pere, sõprade, naabrite ja teiste kogukonna liikmete poolt. Selle eesmärgiks on aidata inimestel toime tulla oma igapäevatoimingutes ja kriitiliste olukordade lahendamisel. Barnes (2009) väitel on eelkõige oluline teha koostööd perega, et selgitada välja lapse vajadused ja teada tema tausta. See aitab õpetajal teda paremini mõista ja positiivsete tulemusteni jõuda.

Kallavus (2007, lk 3) ütleb oma ettekandes, et laps on kui tervik, süsteem süsteemis, kes saab mõjutusi teda ümbritsevalt keskkonnalt. Mida erilisem ta on, seda kompetentsemaid täiskasvanuid ta kasvamiseks ka vajab.

Last ümbritsev süsteem, mis tema arengut ja käitumist alles mõjutab, peaks töötama ühtselt ja moodustama terviku. Lapse ümber koondunud võrgustik peaks tegema tihedalt koostööd ning lähtuma lapse huvidest. Võrgustikutöö on osapoolte koostöö, kuhu kuuluvad abivajaja/abistatava sotsiaalvõrgustik ja ametnike võrgustik. Kui abivajaja ise ei taju oma probleemi, on ta abistatav. Võrgustiku eesmärk on abivajaja argielu probleemide lahendamine. Võrgustiku puhul on tegemist ühendavate ja piiritletavate suhetega teatud inimeste või inimgruppide vahel. Kui inimeste vahelised suhted on tekkinud loomulikult, saame rääkida sotsiaalsetest suhetest ehk sotsiaalsest võrgustikust. Sotsiaalvõrgustik kujutab endast inimeste argielus ümbritsevaid sotsiaalseid suhteid, mis on vajalikud igapäevase eluga toimetulekuks. Enamasti on inimeste elus olulisel kohal olnud kõige lähemad pereliikmed või lähedased, kes kuulavad ära probleemid/mured ja jagavad seejärel soovitusi ning lahendusi olukorrale. (Korp & Rääk, 2004, lk 9-11)

Sotsiaalvõrgustiku uurijad Klefbeck, Svedhem & Seikkula kasutavad oma uuringutes võrgustikukaarti, mille kaudu on võimalik analüüsida indiviidi suhete terviklikkust. Tavaliselt koosneb see võrgustikukaart neljast sektorist.

Indiviidi sotsialvõrgustikku kuuluvad (Kiik, 2003, lk 14-15):

- perekond – pereliikmed kellega elatakse üheskoos, samas leibkonnas;
- sugulased – teised pereliikmed, kellega tavaliselt elatakse eraldi;
- lasteaed, kool, töökoht või teised igapäevased suhted;
- ülejäänud – nagu sõbrad, naabrid, ametnikud, muud tuttavad.

Oluline on, et lapse ümber oleks toimiv ja last toetav võrgustik. Lapse lähemasse sotsialvõrgustikku kuulub: pere, sugulased, lasteaed, kool, mängu- ja koolikaaslased. Sotsio-ökoloogilise teooria kohaselt nimetatakse seda mikrosüsteemiks. Erivajadusega lapse mikrosüsteemi lisandub sageli lisaks emale-isale tugiisik, kellega laps peab kohanema ja harjuma. Vahepeale jäävad meso- ja eksokeskkond ning kõige välisem keskkond on makrokeskkond, mis koosneb kultuurilistest, religioossetest ja sotsiaalmajanduslikest teguritest. Kõik see kokku moodustab ühtse terviku, mis koos toimides peaks tagama lapsele turvatunde.

1.4. Erivajadusega lapse kaasamine, varajane sekkumine

Laste ja perede arengukava 2012-2020 (2011) kolmas strateegia keskendub lapse õiguste kaitsele ja toimivale lastekaitse-süsteemile, et tagada ja toetada iga lapse arengut ja heaolu ühiskonnas. Iga laps on väärtus, nii ka erivajadusega laps. Nii keskendub strateegia üks meede varajasele sekkumisele. Oluline on väikelapse arenguliste vajaduste varajane märkamine ja tuvastamine ning vajalike teenuste pakkumine. Varajasel sekkumisel või selle puudumisel on väga pikaajalised mõjud. (Laste ja perede ..., 2011) Allen (2011, lk 3) toob välja, et mida varajasem on sekkumine, seda paremad on tulemused. Seda paremini saadakse ühiskonnas hiljem hakkama ja rahalised kulud on väiksemad. Hilisem sekkumine suurendab kulusid sobiva lahenduse leidmisele ja võib olla ebaefektiivne, sest tõenäosus sobivat abinõu leida on vähenenud. Kõige efektiivsem on sekkumine enne kolmandat eluaastat. Luik (2011, lk 20) toob välja, et sellel perioodil on lapse aju areng sellises faasis, kus luuakse baasi, millele hilisemas eas kõrgemaid funktsioone ehitada.

Varajasel sekkumisel on oluline perekonna toetus ja omavaheline koostöö lapsevanemate, tugispetsialistide, medikute ja sotsiaaltöötajate vahel. Need täiskasvanud loovad turvalise ja lapse arengut toetava keskkonna. (Bruder, 2010, lk 341)

Koolieelse lasteasutuse seadus § 2 lg 1 ütleb: „Alusharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste ja käitumisharjumiste kogum, mis loob eeldused edukaks edasijõudmiseks igapäevaelus ja koolis“ (Koolieelse lasteasutuse seadus, 2015). Õpetajad, kes on saanud koolitust ja kellel on suurem töökogemus, kasutavad oma töös erivajadustega lastega teadlikult kindlaid õppimismeetodeid (Diamond, Justice, Siegler & Snyder, 2013, lk 5). Last tuleb õpetada ja arendada juba enne seda, kui ta kooli läheb. Väga oluline on, et (Häidkind & Kuusik, 2009, lk 7-8):

- lasteaed teeb koostööd perekonna ja spetsialistidega;
- lapse arengut jälgitakse ja analüüsitakse;
- lapsevanemad on toetavad lapse arendamisel – lapse kasvatamine ja arendamine enne kooli toimub põhimõtteliselt ikkagi kodus ning selle eest vastutavad vanemad või neid asendavad isikud.

Seega on varajane sekkumine üks osa alusharidusest ja lõpeb Eesti kontekstis lapse koolimineku (Häidkind & Kuusik, 2009, lk 27). Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse §9 lg 3 järgi võib koolikohustuslik isik, kellel on arenguprobleemid, minna kooli aasta hiljem, seda siis nõustamiskomisjoni soovitusel (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2016).

Valla- või linnavalitsuse ülesanne on luua võimalused arenemiseks ja kasvamiseks keha-, kõne-, meele- või vaimupuuetega ning eriabi või erihoolust vajavatele lastele elukohajärgses lasteasutuses. Erivajadustega lapsed suunatakse kasvamiseks sobitusrühmadesse koos teiste lastega. Kui elukohajärgses lasteasutuses puuduvad võimalused sobitusrühma loomiseks, siis moodustab valla- või linnavalitsus erirühmad või asutab erilasteaiad. Kuna eri- ja sobitusrühmad moodustatakse väiksemad, kui tavarühmad, siis on õpetajatel võimalik lastega individuaalsemalt tegeleda. Laps võetakse erilasteaeda/erirühma nõustamiskomisjoni otsuse ning lapsevanema või eestkostja kirjaliku avalduse alusel. (Koolieelsete lasteasutuste ... 2016)

Haridusliku erivajadusega lapsele on kasu, kui tema õppekava, hindamine ja õpetamismeetodid on kohandatud vastavalt tema eripärale ja õpetamisel toetatakse ka tugispetsialistidele. Erivajadusega lapse õpetamisel ei pea ilmtingimata lihtsustama teemat võrreldes tema rühmakaaslastega, olulisem on leida just tema jaoks sobiv

vaatepunkt. (Mitchell, 2014, lk 327; Sandri, 2014, lk 102) Lapse heaolu rühmas oleneb suuresti õpetajate ja abipersonali suhtumisest lapse erivajadustesse. Kui õpetaja ise aktsepteerib teistest erinevat last, siis on tema kõne ja käitumine eeskujuks ka rühma lastele ning lastevanematele. (Häidkind & Kuusik, 2009, lk 27) Sandri (2014, lk 99) toob veel välja positiivse mõju kaaslaste empaatiavõimele erivajadustega lapse edukal kaasamisel.

Lisaks tavarühmadele on olemas ka sobitus- ja erirühmad, seal on õpetajatele esitatavad kvalifikatsiooninõuded erinevad üldrühma õpetajate nõuetest. Neis rühmades tohivad töötada vaid eripedagoogilise kõrgharidusega pedagoogid või lasteaiaõpetajad. Rühmad jagunevad järgmiselt (Häidkind & Kuusik, 2009, lk 8-13):

- sobitusrühm;
- tasandusrühm;
- kehapuudega laste rühm;
- nägemispuudega laste rühm;
- kuulmispuudega laste rühm;
- arendusrühm;
- liitpuudega laste rühm.

Padrik (2011) ütleb oma artiklis, et erilise lapse jaoks on hea, et on valikud ja võimalused ka enne kooli. Küsimus on aga, kuidas need on kättesaadavad ja milline on nende sisu. Samas ei ole tavalasteaia õpetaja kaasamise vastu, kuid ta ei ole alati pädev seda tegema, sest puudub vastav ettevalmistus. Lasteaiaõpetaja ei saa ega peagi olema eripedagoog. Sama tuuakse välja ka Tšehhi lasteaiaõpetajate seas läbi viidud uuringutulemuste põhjal, et seal suhtuvad lasteaiaõpetajad enamasti erapooletult hariduslike erivajadustega laste kaasamisele. Viidatakse kaasamise probleemidele – lasteaiaõpetajad ei ole selleks valmis, neil puudub vastav ettevalmistus, siin peetakse silmas erivajadustega laste vajaduste tundmist ja eripärasid. Samuti on lasteaiaõpetajad väheteadlikud kaasavas keskkonnas töötamise meetoditest. (Bendova, Čechačková & Šadkova, 2013, lk 1020)

Töö on tõhus, kui kuulata inimese individuaalseid vajadusi, jagada kogemusi ja oskusi, jälgida ja sekkuda kui vaja. Oluline on praktiseerida pidevaid uusi ideid, selgitada, mida see meile väärt on ja miks. Samuti järeltustele jõudmine selle kohta, mida me teeme hästi ja kas see peaks olema püsiv. (Lamb, 2008, lk 34)

Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur on aastate jooksul koostöös eri riikide eripedagoogidega välja töötanud varajase sekkumise mudeli, mis aitaks lapsi ja peresid. Selle mudeli baasiks on (Abiks puudega lapse..., 2012, lk 8):

- kättesaadavus;
- lähedus;
- rahaline kättesaadavus;
- interdistsiplinaarsus;
- teenuste mitmekesisus.

Varajase sekkumise eesmärgiks on põhimõtte, et kõikide tuge vajavate laste ja peredeni tuleks jõuda võimalikult varakult ja tagada kõigile sama teenuste kvaliteet. Oluline on, et tugiteenused jõuaksid sihtrühma kõigi liikmeteni ja tuge saab võimalikult kodu lähedalt. Samas on lähedus seotud ka sooviga keskenduda peredele, arusaamine perede vajadustest ja nendega arvestamine. Teenused on kõigis riikides peredele tasuta või minimaalse tasu eest. Varajase sekkumise kulud kaetakse riigi tervishoiu-, sotsiaal- või haridusametuste vahenditest või valitsusväliste organisatsioonide (sh mittetulundusühingute) kaudu. Spetsialistid, kes imikute ja väikelaste ning nende perede toetamisega vahetult tegelevad, esindavad erinevaid alasid ja sellest tulenevalt on neil erinev taust. Interdistsiplinaarsus hõlmab infovahetust meeskonna liikmete vahel. Kolme sektori – tervishoiu-, sotsiaal- ja haridussektori – kaasamine on laste ja peredega töö aluseks. (*Ibid*, 2012, lk 8-9)

Alusharidust on Eestis erivajadusega lapsel võimalik omandada nii tava- kui erilasteaias. Milline variant on kõige sobivam ja parem, see sõltub siiski konkreetse lapse arenemisvajadustest, piirkonnast (maa, linn, transport), perekonna toetusest ja ressurssidest. Kaasav alusharidus on võimalik, kuid vajab palju rohkem ressursse ja omavahelist koostööd.

1.5. Toetused ja teenused erivajadustega lastele

Sotsiaalne kaitse on ühiskonna erinevate sotsiaalsete riskide maandamise süsteemide ja mudelite kogum, mida rakendatakse mitmete riskide ilmnemisel. Sotsiaalsed riskid on need juhtumid, nt haigus, puue, vanadus, töö kaotus, mis võivad põhjustada sissetulekute vähenemise või kaotuse. (Medar & Medar, 2007, lk 11)

Iga lapse, ka puudega lapse esmaseks hooldajaks on tema perekond ja vanemad. Puudega lapse kasvatamine nõuab aga enam teadmisi ning ressursse. Siinkohal on olulisel kohal abi ja toetus ka väljas poolt perekonda. Paljud puude või erivajadusega last kasvatavad perekonnad saavad kenasti hakkama ka kõrvalise abita, kuid keerulisemate erivajaduste puhul on lisatoetus hädavajalik. Olenemata sellest, kas pere vajab abi või mitte, on vanematele oluline kindlustunne, et vajadusel on tugi olemas. (Habicht & Kask, 2016, lk 30)

Sotsiaalhoolekande seaduse alusel korraldavad hoolekannet sotsiaalminister, maavanem ja kohalikud omavalitsused (KOV). Hoolekannet finantseeritakse: kohalike omavalitsuste eelarvetest; riigieelarvest; vabatahtlikult hoolekandega tegelevate juriidiliste ja füüsiliste isikute vahenditest ja muudest vahenditest. (Medar & Medar, 2007, lk 20)

Seadusest tulenevalt on puuetega lapsele riigi poolt ettenähtud järgnev abi (Puuetega inimeste ..., 2017):

- puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse § 6 alusel makstakse puudega lapse toetust ja § 10 alusel õppetoetust;
- § 2¹ näeb ette rehabilitatsiooniplaani koostamise, kui see on vajalik puude raskusastme tuvastamiseks.

Kohalik omavalitsus korraldab Sotsiaalhoolekande seaduse (2017) järgi sotsiaalnõustamist, vajadusel tugiisiku määramist lapsele ja ka perele, isikliku abistaja määramist lapsele, psühholoogilist nõustamist, rehabilitatsiooniteenuse täiendavat rahastamist, abivahendite täiendavat rahastamist, lapsehoiuteenuse osutamist sh hoolekandeesutustes, invatransporti, hooldajatoetuse maksmist ja sellega kaasneb sotsiaalkindlustus, koolitusi ja üritusi lapsevanematele ja lastele, võimalusel täiendavate toetuste ja hüvitiste maksmist, riide- ja toiduabi ning eluruumide kohendamist.

Eesti peretoetuste eesmärk on hüvitada peredele osaliselt laste hooldamise, kasvatamise ja õppimisega seotud kulutused. Lastega pere saab peretoetust ja maksusoodustusi. (Medar & Medar, 2007, lk 32)

Lähtuvalt Euroopa Sotsiaalsete Õiguste Komitee seisukohtadest on hoolekandeteenuste peamiseks ülesandeks toetada ühiskonnas enam haavatavaid gruppe (eakad, lapsed, puuetega inimesed, käitumisprobleemidega noored) ja aidata neil hakkama saada tavapärasel elukeskkonnas ning tööhõives. Komitee peab ka oluliseks riikide rolli edendada eelisjärjekorras inimese vajadusest lähtuvaid toetavaid teenuseid rahalise abi pakkumise asemel. (Medar & Medar, 2007, lk 67)

Puudega laste ja nende perede vajadused on väga erinevad. Paljud puudega lapsed käivad tavalasteaias või –koolis ning lapse puue ei mõjuta olulisel määral pere toimetulekut. Puuetega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuringu andmetel ei vaja peamise hooldaja arvates 16% lastest üldse kõrvalist abi. Suure hooldusvajadusega lapsed, kelleks on sügava puudega ja liitpuudega lapsed, vajavad jällegi kulukat ja igakülgset abi. (Puudega laps ..., 2017)

Suure hooldusvajadusega laste paremaks abistamiseks suunab Sotsiaalministeerium Euroopa Sotsiaalfondi vahendid olemasoleva tugiteenuste osutamise süsteemi ümber korraldamiseks selliselt, et sihtgrupi lastele oleks võimalik rohkemas mahus lapsehoiu-, tugiisiku- ja transporditeenust osutada. Alates 2015. aastast toetatakse Euroopa Sotsiaalfondi rahastuse abil suure hooldusvajadusega raske ja sügava puudega lastele suunatud lapsehoiu-, tugiisiku- ning transporditeenuseid varasemast olulisemalt suuremas mahus. Tegevuse eesmärk on edendada ja pakkuda raske ja sügava puudega lastele suunatud tugiteenuseid, seeläbi vähendades vanemate hoolduskoormust ja anda neile võimalus osalemaks tööhõives. Tugiteenuste pakkumist toetatakse Euroopa Sotsiaalfondi 2014-2020 elluviidava toetuse andmise tingimuste „Puudega laste tugiteenuste arendamine ja pakkumine ning töö- ja pereelu ühildamise soodustamine“ raames. (Puudega laste tugiteenuste arendamine ..., 2014)

Sotsiaalne kaitse on oluline ühiskonna haavatavamate liikmete jaoks. Siin kohal on oluline tugi riigi ja kohaliku omavalitsuse poolt pakutavatel teenustel. Tugiisikuteenust koordineerib kohalik omavalitsus ja sellest on palju abi suure hooldusvajadusega lastega peredele. Euroopa Sotsiaalfondi rahastuse abil seda teenust suurendatakse, eesmärgiga muuta väiksemaks sügava ja raske puudega laste vanemate hoolduskoormust ja vähendada seeläbi takistusi tööhõives osalemiseks.

1.6. Lastele mõeldud tugiisikuteenus Eestis

Tugiisikuteenust korraldab kohalik omavalitsus, teenuse eesmärk on toetada iseseisvat toimetulekut olukordades, kus isik vajab oma igapäevaste kohustuste täitmisel suurel määral kõrvalist abi, seda juhendamise, motiveerimise ning suurema iseseisvuse arendamise näol. Lapsele tugiisikuteenuse osutamise eesmärk on koostöös last kasvatava isikuga lapse arengu toetamine ning vajadusel hügieenitoimingutes abistamine. Tugiisiku ülesandeks on last arendavates tegevustes abistada ja juhendada ning julgustada igapäevaelus hakkama saama. Vajadusel võib tugiisik aidata suhelda perekonnaliikmetega või saata last väljaspool kodu. (Sotsiaalhoolekande seadus, 2017)

Tugiisikute töövõtted on (Saar, 2008, lk 131):

- vestlused;
- lapse perekond, tema lähedased: vanemad, vanavanemad, sõbrad, sugulased, koolikaaslased jne. Suhted nendega, suhtlemistihedus. Võib lasta kaardistada lapsel oma lähedased isikud: märkida nad endast nii kaugemale või lähedale, kui laps tunneb, et need isikud asuvad;
- vaba aeg - vestelda lapse vaba aja veetmise harjumustest, tegevustest. Tähtis on üles leida last huvitav ning tema eale ning arengule vastavad huvitegevused, võimalusel pakkuda sobivat vabaajategevust või suunata erinevatesse huviringidesse.

Tugiisikute tööülesandeid ei ole piiritletud rangelt mingite reeglite ega paragrahvidega. Töö peab olema paindlik ja iga konkreetse juhtumi puhul oma lahendusega. Et tegevus oleks selge ning toetatud, on siiski oluline määratleda teatud üldised suunad, anda pilt töö sisust ja eetika nõuetest. Tugiisik on toeks, kui elu toob kriisikordi, tugiisik võib olla vahendajaks, kui puudega inimene ei saa ise hakkama suhtlemisega või vajalike asjaajamistega. Samas tugiisik ei sekku meditsiinilistesse probleemidesse ega ole ka pöetaja, ta ülesanne on aidata inimest alles siis, kui abivajaja seda ise soovib. (Medar & Medar, 2007, lk 242)

Tugiisikul tekib oma töös mitmeid emotsionaalseid väljakutseid. Kuidas kujuneb isiklik suhe tugiisiku ja kliendi vahel, oleneb tegelikult isiksuste sobivusest. Väga oluline on usalduse teke kliendi ja tugiisiku vahel. Teenusele suunatud lapse vanemal võib tekkida psühholoogiliselt raske olukord, kui tugiisikut võetakse kui konkureerivat inimest enda

kõrval. Siinkohal on oluline heade suhete hoidmine, tugiisiku suhtlemis- ja nõustamisoskus. Tulemus, kui palju suudab tugiisik peret aidata, sõltub siiski lapse ja tema pere motiveeritusest ja soovist abi vastu võtta. Tugiisiku ja lapse vahel tekkinud usaldusest ja lapsevanemate toetusest sõltuvalt kujuneb välja toimiv suhe. (Liivamägi, 2008, lk 153-154)

Tugiisiku töö põhimõtted (Vabatahtliku tugiisiku meelespea, 2010, 3):

- kõige tähtsam on laste heaolu ja nende õiguste tagamine;
- pere respektierimine – nende kultuuri, maailmavaate, usuliste tõekspidamiste, hoiakute väärtuste austamine;
- alustalaks on pere enda nägemused ning väärtused. Tugiisiku ülesanne on muuta olukorda paremaks, keskenduda tugevatele külgedele ning tegevustele, mis juba toimivad;
- tugiisik aitab kliendil iseseisvuda ning ei tee tema eest midagi ära;
- oluline on koostöö tugiisiku ja perekonna vahel. Neil peavad olema ühised eesmärgid;
- omavahel tagasiside andmine aitab vältida möödarääkimisi.

On oluline tugiisikuteenuse paindlikkus, et abi oleks võimalik osutada kohe, kui seda vajatakse. Tugiisikutel oleks oluline koonduda ühtsesse süsteemi/andmebaasi vms, et oleks võimalik saada teavet nende olemasolust. Kõigile osapooltele peaksid olema ühtselt selge, milline on tugiisikuteenuse eesmärk, sisu ja selle plussid. (Medar & Medar, 2007, lk 243)

Tugiisikuteenus on kohaliku omavalitsuse poolt pakutav teenus, mille eesmärk on aidata inimesel, perel või lapsel saada hakkama iseseisvamalt nii sotsiaalses mõttes kui ka majanduslikult. Tugiisiku abi seisneb juhendamises ja motiveerimises, et edaspidi hakkaks kõrval abi vajav isik iseseisvamalt tegutsema. Kõige tähtsam on laste heaolu ja nende õiguste tagamine.

2. UURING TUGIISIKUTEENUSE KÄTTESAADAVUST MÕJUTAVATEST TEGURITEST ERIVAJADUSTEGA LASTEAIAEALISTE LASTE SEAS VILJANDIMAA NÄITEL

2.1. Toetused ja teenused erivajadustega lastele Viljandimaal

Teenused ja toimingud Viljandis jagunevad sissetulekust sõltuvad toetused ja sissetulekust mittesõltuvad toetused. Allpool tuuakse välja just need teenused ja toimingud, mis sobivad erivajadustega lastele ja nende peredele.

Viljandi vald moodustati 2013. aastal Paistu, Pärsti, Saarepeedi ja Viiratsi valla ühinemisel (Viljandi vald, *s.a.*). Vald ümbritseb Viljandi linna. Nii vallavalitsuses kui linnavalitsuses töötab kaks lastekaitsespetsialisti. SA Perekodus töötab sotsiaaltöötaja, kes koordineerib ühtlasi tugiisikute tööd. Jaanuaris 2016. aastal võeti ta tööle tugiisikute koordinaatori ametinimetusega, aga alates jaanuarist 2017, on tema ametinimetus muudetud sotsiaaltöötajaks. SA Perekodu on Viljandimaa Omavalitsuste Liidu poolt loodud sihtasutus. Erinevaid hoolekandeteenuseid osutatakse eelkõige Viljandimaa lastele, võimalusel ka väljastpoolt maakonda soovijatele. (Sihtasutus Perekodu, *s. a.*)

Sissetulekust sõltuvad toetused on toetused, mis on neile, kelle netosissetulek on väiksem kehtivast töötasu alammäärast ja makstakse toimetulekuraskuste leevendamiseks. Sissetulekust sõltuvad toetused on koolimineku toetus, koolilõpetamise toetus, lasteaialaste toitlustamise toetus, sotsiaaltransporditeenus, toimetulekutoetus, vajaduspõhine peretoetus ja ühekordne sotsiaaltoetus. (Teenused ja toimingud, 2017)

Sissetulekust mittesõltuvaid toetusi makstakse valla-/linnaelanikuks olemise väärtustamiseks. Sissetulekust mittesõltuvad toetused on sünnitotus, eluruumide kohandamise toetus ja puudega lapse hooldajatoetus. (Teenused ja toimingud, 2017)

Teenused, mida pakutakse erivajadustega Viljandi linna elanikele on raske või sügava puudega laste lapsehoiuteenus, teenused raske või sügava puudega lastele, sotsiaaleluruumide taotlemine ja tugiisikuteenuse osutamine lastele ja lastega peredele. Tugiisikuteenus lastega peredele seisneb lapse või tema seadusliku esindaja nõustamises ja juhendamises tema kohustuste täitmisel, õiguste teostamisel või toimetulekul raske olukorraga igapäevases elukeskkonnas. Tugiisikuteenus lapsele seisneb lapse õppetöö toetamises ja last arendavate tegevuste läbiviimise toetamises haridusasutuses ning osutatav teenus on selle saajale tasuta. (*Ibid*, 2017)

Tugiisikuteenust pakutakse teenust vajavatele lastele nii Viljandi linnas, kui Viljandi vallas ja lapsi on, kes tugiisikuteenust vajavad.

2.2. Uuringu läbiviimine ja valim

Uuringu läbiviimiseks kasutati kvalitatiivset meetodit, kus andmekogumiseks kasutati osaliselt struktureeritud intervjuud. Osaliselt struktureeritud intervjuu vormi puhul on ette antud üldised juhised intervjuu läbiviimise ja vastuste analüüsimise kohta. Enamasti kasutatakse sellist intervjuu vormi kliinilises töös, kus küsimuste sõnastamisel ja vastustest tulenevate teemade täpsustamisel on vaja teatud vabadust. (Kikas, 2008, lk 164)

Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmine uurimisküsimus:

- Millised on laste tugiisikuteenuse osutamise positiivsed ja negatiivsed küljed Viljandimaal?

Valimiks osutus kaheksa inimest: üks Viljandi linna ja üks valla lastekaitsepetsialist, SA Perekodu sotsiaaltöötaja, neli hetkel tugiisikuna töötavat ja üks endine tugiisik.

Uuring viidi läbi järgmiste etappidena:

- intervjuu küsimuste koostamine praegustele ja endistele tugiisikutele ning ametnikele toimus ajavahemikus 02.03.2017-06.03.2017;
- andmete kogumine ja aegade kokkuleppimine intervjuudeks ning nende läbiviimine Viljandi valla ja linna lastekaitsespetsialistiga. Tugiisikute kontaktide otsimine läbi sotsiaalmeedia kanali Facebook. Ühenduse võtmine SA Perekodu sotsiaaltöötajaga ja intervjuude läbiviimine tugiisikutega. Tegevused toimusid ajavahemikus 09.03.2017-20.03.2017 ja 04.01.2018-08.01.2018.
- andmete töötlemine, analüüs, tõlgendamine, märtsi lõpp-aprill 2017;
- ettepanekute ja kokkuvõtte tegemine, aprill-mai 2017;
- uute vastuste analüüs, töösse lisamine ning kokkuvõtte uuendamine toimus 08.01.2018-12.01.2018.

Andmeid koguti intervjuude kaudu, sest valimi hulk selle teema juures oli väike ja seetõttu oli sobilik valida kvalitatiivne uurimismeetod, olulised olid inimese enda kogemused ja mõtted.

Intervjuu on kahe inimese vaheline verbaalse ja mitteverbaalse informatsiooni vahetus. Tavalisest vestlusest eristab seda eesmärgi olemasolu, vestluse suunatus ja valitud sisu. Intervjueerija käitumine on organiseeritud ja planeeritud ning tema tähelepanu püsib vastastikusel suhtlemisel. (Kikas, 2008, lk 159)

Lastekaitsespetsialistide ning SA Perekodu sotsiaaltöötajaga viidi intervjuud läbi nende töökabinetides ja need kestsid 20-30 minutit. Linna ja valla lastekaitsespetsialistide intervjuud salvestati diktofoni vahendusel. SA Perekodu sotsiaaltöötajale saadeti küsimused eelnevalt e-mailile ning seejärel vesteldi ning kirjutati vastused üles. Kahe hetkel töötava tugiisikuga viidi intervjuud läbi nende töö juures ja vastused kirjutati käsitsi paberile. Kahte hetkel töötavat ja ühte endist tugiisikut intervjueeriti sotsiaalmeedia kanali Facebook kaudu, need vestlused kestsid 15-20 minutit. Intervjuu käigus oli võimalik esitada täpsustavaid küsimusi, kui midagi jäi selgusetuks. Intervjuud viidi läbi ja analüüsiti käesoleva töö autori poolt. Informatsioon koguti kokku, lastekaitsespetsialistide intervjuud kuulati mitu korda üle ja neist tehti transkriptsioon. Tugiisikute vastused kirjutati samuti küsimuste kaupa välja.

Küsimused, mis olid mõeldud tugiisikutele, koosnesid 8-10st avatud küsimusest, mis jagunesid kolme blokki:

- esimeses osas oli tugiisiku vanus ja haridus;
- teine osa keskendus tugiisiku tööle lapsega;
- kolmandas osas sooviti teada positiivseid ja negatiivseid aspekte lähtudes töandjast ja lepingust.

Laherand (2008, lk 13) märgib ära oma raamatus Smith'i seisukoha, et kvalitatiivsetes uuringutes, kus tegeldakse inimeste isikliku ja sotsiaalse kogemuse uurimise, kirjeldamise ja tõlgendamise, püütakse mõista pigem väikse arvu osalejate maailmavaadet kui kontrollida mingit eelnevalt püstitatud hüpoteesi paikapidavust suure valimi kaudu.

Uuringu käik: uurimisandmete kogumist alustati Viljandi valla lastekaitse spetsialisti juures 9. märtsil, kellelt olulist infot töö eesmärgi täitmiseks ei saadud. Lastekaitse spetsialistil puudus informatsioon tugiisikute kohta, temal ei olnud ka tugiisikutena töötavate inimeste kontaktandmeid, sest neil hetkel pole/puudub juurdepääs sellisele infole. Seejärel töö autor otsustas laiendada piirkonda ja võtta uurimise alla ka Viljandi linn. Järgnes intervjuu läbiviimine 15. märtsil Viljandi linna lastekaitse spetsialistiga, kellega oldi sellel teemal ka eelnevalt räägitud. Samad küsimused saadeti 15. märtsil kirjalikult ka SA Perekodu sotsiaaltöötajale ning vestlus toimus paar päeva hiljem. Intervjuud kestsid ajaliselt umbes 20-30 minutit.

Ametnikele mõeldud intervjuu koosnes 10st avatud küsimusest. Esmalt sooviti teada erivajadustega laste arvu/tugiisikut vajavate laste arvu. Edasi uuriti, kuidas käib tugiisiku määramine lapsele ja räägiti lepingust, mis sõlmitakse tugiisikuga, tema tööle asudes.

Kvalitatiivne uuring viiakse läbi loomulikus keskkonnas ning uuringu läbiviija läheb sageli uuringus osalejate koju või töökohale. Nii on uurijal võimalik märgata indiviidi või kohta iseloomustavaid rikkalikke detaile ning kogeda tegelikku olukorda. (Laherand, 2008, lk 17-18)

Analüüsimeetod: intervjuude läbiviimisel kahe ametnikuga kasutas töö autor diktofoni, hiljem kuulas salvestused üle ja kirjutas välja vastused. Kolme tugiisiku vastused, ühe

endise ja kahe hetkel töötava, olid nende endi poolt kirjutatud. Kahe tugiisiku ja ühe sotsiaaltöötaja vastused kirjutati töö autor vestluse käigus paberile. Vastused salvestati eraldi failidena - endise tugiisiku fail, ametnike fail ja praeguste tugiisikute fail. Vastused kirjutati küsimuste kaupa välja, jagati teemade kaupa plokkidesse ning analüüsiti töö autori poolt, tuginedes Mari-Liis Rütli (2016) magistr tööle.

Endise tugiisiku kontaktandmed olid töö koostajal endal olemas praktikaajast. Endine tugiisik oli meeleldi nõus vestlema. Tema hoole all olnud laps käib nüüdseks juba koolis. Valla lastekaitse spetsialistil puudusid tugiisikute kontaktandmed ja linna lastekaitse spetsialistilt sai töö autor küll teada, et nende poolt on määratud kuus tugiisikut lasteaiaaegsetele lastele, aga nende andmeid palus küsida otse lasteaedadest, kus tugiisikud on. Ühest lasteaiaast sai autor küll tugiisiku kontaktandmed, kuid tugiisik ei vastanud.

Kokku intervjueriti kaheksat inimest - nelja praegust tugiisikuna töötavat inimest ja ühte endist tugiisikut, kes on/oli tegelema lasteaiaaegsete lastega ja kolme ametnikku. Valim moodustati lähtudes töö eesmärgist ja uurimisküsimusest.

2.3. Uurimisandmete analüüs

2.3.1. Ametnike vastuste analüüs

Esimeses alapeatükis tuuakse välja ametnike vastused ja analüüsitakse neid. Intervjueriti linna ja valla lastekaitse spetsialisti ning SA Perekodu sotsiaaltöötajat, kes koordineerib ka tugiisikute tööd. Vastused grupeeritakse teemade kaupa.

Vallavalitsuses töötab kaks lastekaitse spetsialisti, intervjueriti töötajat, kelle tööstaaž on 20 aastat. Linnavalitsuses töötab samuti kaks lastekaitse spetsialisti, intervjuu viidi läbi töötajaga, kellel tööstaaži 25 aastat. SA Perekodu sotsiaaltöötaja, kelle tööülesannete hulka kuulub koordineerida tugiisikute tööd, alustas sellel ametikohal 2016. aasta jaanuaris.

Ülevaade erivajadustega laste arvust ja tugiisikut vajavatest laste arvust Viljandi linnas ja vallas

Arvuliselt ei osanud kumbki lastekaitse spetsialist öelda, kui palju on erivajadusega lapsi. Samuti ei teatud seetõttu täpset arvu, kui palju on lasteaiaealisi erivajadusega lapsi. Seda informatsiooni töö autor kuskilt ei saanudki. Enne valdade ühinemist, kui vallad olid kõik eraldi üksused, oli valla sotsiaalspetsialistil erivajadustega laste arvust ülevaade olemas. Nüüd aga ligipääs sellisele informatsioonile puudub, kuid vajadus selle järele on olemas. Linna ja valla lastekaitse spetsialistid saavad erivajadustega lastest teada alles siis, kui nende poole pöördub lapsevanem või eeskostja mingi murega, mis on tekkinud seoses erivajadusega. SA Perekodu sotsiaaltöötaja sõnul on paljud tugiisikud kohalike omavalitsuste palgal ja nende kohta tal informatsioon puudub. Kui palju on konkreetselt lasteaiaealisi lapsi, kes tugiisikuteenust vajavad, ta vastata ei osanud, üldiselt vajatakse tugiisikut koolis tundide ajal.

Näitena osati tuua Suure-Jaani valda, kus rahandusministeeriumi koduleheküljel oleva informatsiooni järgi oli kirjas erivajadustega laste arv, kellede pealt maksti rahasid. Neid oli kirjas 31, tegelikult aga oli 61 erivajadusega last.

Valla poolt on olnud määratud tugiisikuid nii kooli kui ka lasteaeda. Lasteaeda on olnud vaja määrata näiteks raske puudega lapsele, kelle kõne oli väga piiratud – tugiisik abistas teda. Veel on määratud tugiisik Downi sündroomiga lapsele, kuna tema arusaam asjadest oli raskendatud. Tugiisikut on olnud vaja määrata veel ühele käitumishäirega lapsele, kellele oli määratud ühtlasi ka puue ning ta ei suutnud koolis omandada õpitut koos teistega. Kuna ta jäi õppimises teistest maha, siis kujunes välja käitumishäire ja laps muutus teiste laste suhtes agressiivseks. Tema tugiisik toetas teda ja vajadusel läks temaga eraldi õppima.

Nii vallas kui linnas on olemas rahalised vahendid, selleks, et määrata tugiisik. Vajadus arutatakse läbi lasteaiaga, lapsevanemaga ja kui lapsevanem näeb vajadust ja on nõus, siis rakendatakse lapsele tugiisikuteenus. Probleem on siis kui lapsel ei ole määratud puuet ja nende laste arv aina kasvab. Lapsevanem ei taha tunnistada, et tema lapsel on puue ega vormista seda. Nüüd, kui selline laps vajab tugiisikut, tekib kohe lastekaitse spetsialistil probleem tugiisikuteenuse rahastamisega. Raha, mis linnal varasemalt eelarvesse

planeeritud oli, läheb praegu tunduvalt suurem summa. Iga juhtum arutatakse põhjalikult läbi ning kaalutakse vajadust määrata tugiisik. Praegu on linna poolt määratud lasteaias käivatele lastele kuus tugiisikut.

Hetkel ei ole teada, et probleemseid lapsi on lasteaedades palju. Lasteaiad proovivad ise hakkama saada, tööle on võetud spetsialistid, kes on toeks ja abiks nendele lastele, kellel ei ole määratud puuet, aga vajavad veidi rohkem tähelepanu ja abistamist. Nii näiteks on töölepingu alusel üks tugiisik saanud tööle, kes varem oli olnud linna lastekaitsespetsialisti alluvuses. Muidugi on probleemseid lapsi lasteaedades, aga koos haridusministeeriumiga on räägitud, et lasteaiad esmalt prooviksid ise hakkama saada, sest võimalused, et vajalikud spetsialistid palgata, on olemas. Ja kui siis ikkagi on vajadus tugiisiku järele, proovitakse leida sobiv inimene, kes on lapsele lasteaias toeks.

Üldiselt on lasteaiaealistele lastele Viljandi vallas ja linnas vähe tugiisikuid määratud. Vallas ei olnud selle hetkel määratud ühelegi lasteaiaealisele lapsele tugiisikut ja linnas oli määratud kuus tugiisikut. Aga nagu öeldud linna lastekaitsespetsialisti poolt, et tugiisiku määramise vajadust kaalutakse põhjalikult. Linnas on tugiisikuid kergem leida, maapiirkondades palju keerulisem, siis jäävad lapsed tihti ka ilma tugiisikuta või tugiisiku ootele. Rohkem probleeme on koolides, kui lasteaedades.

Tugiisiku määramine lapsele ja sellega seonduv

Avalduse/taotluse tugiisiku määramiseks lapsele peab esitama lapsevanem, lasteaed võib märku anda, et laps ei saa hakkama, kirjeldab probleemi ja põhjendab tugiisiku vajadust. Taotluse esitab ikkagi lapsevanem ja sinna juurde on nõutud nii puude otsust kui rehabilitatsiooniplaani, kust näeb, mis on lapse probleemid. Läbi selle saavad tavaliselt sotsiaaltöötajad/lastekaitsespetsialistid teada ka puudega laste olemasolust – muidu ei pruugita seda teadagi. Sobivate inimeste, kes sobiksid tugiisikuteks, leidmine on keeruline. Töö on kohati kurnav ja pingeline. Vald hiljaaegu otsis tugiisikuid töötukassa kaudu, sest teisiti enam ei osatud. Avaldusi tuli küll palju, kui neid läbi vaadati jäi sobivaid kandidaate kümnekond. Hea oleks, kui on läbitud tugiisikute koolitus, aga see ei ole nõue. Tugiisikuks peab lihtsalt sobima, paljude inimeste taust aga ei sobinud ja nende kandidatuur langes ära. Näiteks ei peetud sobivaks, kui inimene polnud kunagi kokku puutunud lastega. Aga kõikide potentsiaalsete tugiisiku kandidaatidega vesteldi ja

neid hinnati visuaalselt. Kui otsustatakse, et inimene sobib tugiisikuks, tuleb järgmisena kokku viia tugiisik, laps ja tema vanemad ning vaadata kuidas nemad omavahel sobivad. Mõnikord on perel endal kedagi pakkuda, kes tahaks ja sobiks lapsele tugiisikuks. Lasteaedades on kasutatud näiteks endist lasteaiaõpetajat, kes nüüdseks on pensionil. Tähtis on see, et tugiisik sobiks lapsega ja on nõus temaga töötama.

Töötukassa pakub puudega lapse tugiisiku koolitust, mis maksab väga palju. Tugiisikuid, kes on läbinud koolituse, ei ole väga palju. Nagu eelpool öeldud, siis tugiisikuid otsitaksegi oma tuttavate hulgast, see võib siis olla nii pensionile jäänud lasteaia kasvataja kui ka tervislikel põhjustel väiksema töökoormuse valinud inimene. Vahel inimesed ka ise annavad märku, et soovivad tugiisikuks hakata. Nõuet ei ole, et nad oleksid läbinud erialased koolitused, peaasi, et neil oleks mingisugunegi lastega töötamise kogemus ja et nad oleksid valmis proovima. Koolitust pakutakse ja on ka võimalus, et kui lasteaias on määratud näiteks 3-aastasele lapsele tugiisik, siis tähendab see seda, et tal on veel pikk tee lasteaia lõpuni ning sobiv tugiisik koolitatakse selle aja jooksul. On ka mõned sellised tugiisikud, kes on olnud varem tugiisikuks, vahepeal teinud mõnda muud tööd ja siis uuesti hakanud tugiisikuks.

Tugiisikuteenus on üsna uus teenus ning paljud lapsevanemad ei oskagi veel seda ise küsida. Vajadust teenuse järgi märkavad õpetajad, kasvatajad, juhid või teised spetsialistid.

Tugiisikute andmebaasi, kus oleks olemas andmed tugiisikute kohta, et vajadusel sealt neid otsida, ei ole. Ka tugiisikute koolitus on väga kallis, mis ei ole küll nõutud tugiisikuks hakkamise juures. Samas ei tähenda see seda, et tugiisikuid oleks vajadusel lihtne leida. Nõutud on vähemalt keskharidus ja loomult peab ta sobima erivajadustega lastega, olema empaatiavõimeline, rahuliku loomuga, kuid samas konkreetne ja valmis meeskonnatöök.

Lepingust, mis sõlmitakse tugiisikuga

Kõige raskem pool on tugiisikuteenuse juures see, et tugiisikuid on väga keeruline leida, sest piirangud seab käsundusleping, millega neid tööle võetakse – tasu saab ainult tehtud tundide eest, puudub ravikindlustus ja haigushüvitis ning puhkusetasu. Samas peab

leidma tugiisiku lapsele ja võimalik, et pikemaks ajaks. Heameelega võetakse tööle pensionäre või inimesi, kellel on endil puue, sest neil on juba ravikindlustus olemas.

Tugiisikutega sõlmitakse käsundusleping - puudub ravikindlustus. Üks „aga“ on, kui töömaht ületab tunnid – küündib miinimumpalgani, siis tekib õigus ravikindlustusele, see tähendab, et järgmine kuu on õigus ravikindlustusele, mis muidu käsunduslepinguga ei oleks tagatud. Ja kui on vaheaeg, siis tundide arv langeb ja haigekassa kindlustust järgmisel kuul jällegi ei ole. Reeglina tugiisikutel nii koolis kui ka lasteaias on suvi vaba, siis ei toimu õppetööd ja ei ole tugiisikut vaja – suvel on tugiisikud ilma igasuguse katteta. Kui on väga raske juhtum, näiteks on vallas üks pime poiss, kes on sündimisest saadik pime. Siis temale tehti erand ja teenust rahastati ka suvel, kui vanemad olid tööl, oli poiss tugiisikuga.

Näiteks, kui inimene on töötuna arvel, hakkab tugiisikuks – päevas neli tundi, ei hakka talle veel kehtima ravikindlustust ja ka töötuna arvelt võetakse ta maha – see on mõttekoht. Erandina saab välja tuua, et SA Perekodu palgal olevatel tugiisikutel on ravikindlustus olemas, sest SA Perekodu maksab selle eest ise. Tunnihind on tugiisikutel 4.50 miinus tulumaks, see on rohkem kui miinimumpalga tund. Aga kui töötatakse päevas üks kuni kaks tundi, siis sellest noor inimene ei ela ära. Lisaks puudub tal ravikindlustus ja teised garantiid.

See, et tugiisikuid võetakse tööle käsunduslepinguga, on üks põhjus, miks tugiisikuid on vähe. Ei ole last, ei ole ka palka – see tähendab, et kui laps on haige, on ka tugiisikul null tundi tööd. Lisaks sellele ei tasustata puhkuseid ja ravikindlustus puudub.

Tugiisiku lepingus on sees ka see, et tugiisik teeb koostööd lasteaiatöötajatega. Ta teeb arengukava ja siis lähtuvalt lapse arengust ja rehabilitatsiooniplaanist, näiteks tegeleb lapse kõnehäirega nii palju, kui oskab koostöös õpetajatega. Lasteaias, kui on, kaasatakse vajadusel ka logopeed. Kindlasti on oluline tagasiside nii lapsevanemale kui ka lastekaitse spetsialistile. See võiks olla kord kuus kokkuvõtte püstitatud eesmärkidest ja saavutustest koos tugiisiku töötundidega, mille alusel makstakse palka.

Käsunduslepingu juurde tehakse ka alati lisa, kus on kirjas, näiteks, et tugiisik on lasteaias tegeluste ajal, tavaliselt õpetajad seda tahavadki hommiku poolikuks, vajadusel ka

üritusteks. Võetakse kõigi digiallkirjad: tugiisiku, vanema, lasteaia ja valla/linna esindaja, kõik osapooled saavad selle lisa ka omale.

Kindlasti peab sellega ka nõus olema üldse lapsevanem, et lapsele tugiisik määratakse. Raske ja sügava puudega laste puhul oodatakse vanema avaldust, et tugiisikut vajatakse, kellel puuet ei ole, siis avaldust ei nõuta, aga kindlasti räägitakse lasteaia tugiisiku vajadusest.

Nagu eelnevalt öeldud, on tugiisikute leidmine üpriski keeruline. See on tingitud osaliselt käsunduslepingust, sest sellega ei kaasne garantiid – puudub ravikindlustus ja ette ei ole nähtud puhkusetasu. Heameelega võetakse tugiisikuteks pigem pensionäre või inimesi, kellel on puue, sest siis on neil kehtiv ravikindlustus juba olemas. Üldiselt lasteaedades ei ole see tugiisikuteenuse probleem nii suur, sest lasteaedades on palgatud juba selline töötaja, kes oleks tugiisikuks lastele, kellel ei ole puuet, aga vajaksid kõrvale inimest, kes neid toetaks ja nendega individuaalsemalt tegeleks. Suurem on see probleem koolides, see oleks teema edasi uurimiseks.

2.3.2. Tugiisikute vastuste analüüs

Teises alapeatükis analüüsitakse praeguste tugiisikute vastuseid. Kaks tugiisikut, kellega tehti intervjuud sotsiaalmeedia kanali Facebook vahendusel, vastasid väga ruttu. Kahe tugiisikuga, keda intervjueriti nende töökohas, saadi ka kiiresti kokkulepped vestluste aja osas. Ühe tugiisiku vastuseid, vaatamata korduvatele kirjale, ei saanudki.

Tugiisikute vanus, haridus, tugiisikuks hakkamine

Tugiisikud, kellega räägiti, on vanuses 21-55 aastat. Esimesel vastajal on keskeriharidus ja ta omab baaskoolitust „Aktiivsus- ja tähelepanuhäire (ATH) ja autism“. Vastaja leiab, et üldiselt on vaja koolitust ja täiendõpet, kui on soov asuda tugiisikuks. Ja kuna ta hetkel tegeleb lastega, siis sellest läbitud koolitusest tema arvates on igati kasu. Teisel vastajal on keskharidus, ta on üliõpilane ja on omal initsiatiivil läbinud tugiisikute koolituse, tööle saamisel see aga eelduseks ei olnud. Lisaks on teisel vastajal tegevusjuhendaja paberid. Kaks viimast vastajat on lõpetanud Tallinna Pedagoogilise Seminari. Üks neist arvab, et kui on pedagoogiline haridus, sobib ta tugiisikuks selle haridusega hästi ning teisel on lisaks läbitud ka tugiisiku kursused. (Vt tabel 1)

Tabel 1. Valimit iseloomustavad tunnused (autori koostatud)

	Sugu	Vanus	Haridus	Tugiisiku koolitus
Vastaja 1	naine	21	keskeriharidus	läbitud
Vastaja 2	naine	34	keskharidus	läbitud
Vastaja 3	naine	55	kõrgharidus (pedagoogiline)	ei ole läbitud
Vastaja 4	naine	54	kõrgharidus (pedagoogiline)	Läbitud

Esimesed vastajad said infot tugiisikuks hakkamisel töötukassast, tundus huvitav ja sobiv ning järgmiseks võeti ühendust lastekaitsepetsialistiga ja kandideeriti SA Perekodu töökuulutusele. Kaks praegust tugiisikut on saanud töökuulutuste kaudu, nad ei ole perede varasemad tuttavad või kellegi lähedased. Kolmas tugiisik sai infot lapse emalt ja linna sotsiaaltöötajalt, ning lapse ema palvel tugiisikuks hakati. Viimane vastaja sai pakkumise samuti oma tuttavalt.

Tugiisikuks hakatakse just sellepärast, et tööturg on küllalt väike ja ka sellepärast, et varem on suguvõsas selliseid probleemseid olukordi kõrvalt nähtud, kus on olnud vajadus võtta abiks tugiisik. Veel üks põhjus, miks tugiisikuks hakatakse on sobiv tööaeg ja probleemiks ei ole see, kui vahepeal tööd ei ole. Viimased vastajad hakkasid tugiisikuks oma põhitöö kõrvalt, sest tuttavad palusid. Lisatöö pakkus väljakutset ja uut kogemust.

Tugiisiku igapäevane töö lapsega

Esimese vastaja tugiisikutöö toimub viiel päeval nädalas ja kaheksa tundi päevas. Pool päevast veedab ta raskepuudega esimese klassi lapsega ja teise pool päevast lasteaia lapsega, kellel on aktiivsus- ja tähelepanuhäire. Koolilapsel püüab tugiisik olla abiks tema iseseisvuse välja arendamisel, see tähendab, et ta viib lapse kooli ja toob ta sealt koju ning jälgib, et ta saaks hakkama oma kodutöödega. Lasteaia lapsega tegeleb ta rohkem õppimise ja suhtlemise tasandil, tagab probleemideta ja rahuliku keskkonna lasteaia päeval. Teine vastaja on tugiisik 2,5-aastasele füüsilise puudega ratastoolis lapsele, lasteaias kehapuudega laste rühmas. Tööaeg on temal 8-16 esmaspäevast reedeni. Kolmas vastaja on tugiisikus lapsel lasteaias lisaks oma põhitöö kõrvalt. Tema põhitöö on tegevusjuhendaja vaimsete ja psüühiliste erivajadustega inimestele, mida ta tavaliselt teeb vahetustega (öövahetused ja nädalavahetused). Nädala sees on ta lapsele tugiisik 8.30-12.30 ehk neli tundi päevas. Varasem tugiisikutöö kogemus temal puudus, aga põhitöö kõrvalt on see siiski päris väsitav. Tugiisikuna abistab ta last suhtlemisel teiste lastega ja

töötajatega. Läbi mängu arendab lapse teadmisi ja oskusi. Abistab ja selgitab käitumist ja pidurdab vihahoogusid. Viimane vastaja on lapsele tugiisikuks 8.00-11.30. Tema abistab last õppimise ajal ja on ühtlasi kogu ülejäänud aja tema kõrval, sest laps on nii raske käitumisega, et teda on peaaegu võimatu hetkekski silmist lasta. Alustades tugiisikuna selle lapse kõrval oli väga raske, kuna talle ei olnud määratud ka mingeid ravimeid. Mida aeg edasi ja kui laps sai ka ravimid juurde, on võrreldes algusega tema käitumine märgatavalt muutunud paremuse poole.

Tööülesanded lapsega on: lapse toetamine, juhendamine, abistamine, tema saatmine lasteaia päevakavas olevatel tegevustel. Kokkuleppel lapsevanemaga käib tugiisik lapsega kord nädalas füsioteraapias, see tähendab majast väljas käimist. Väljasõitudel ja üritustel peab tugiisik kaasas käima, tundides asjad üle seletama ja abistama. Äratama lapses huvi lauamängude vastu ja klaarima käitumisraskusi. Olema koguaeg lapse jaoks olemas ja talle toeks.

Lapse perega esimene vastaja suhtleb igapäevaselt. Teised kaks vastajat suhtlevad vajadusel, telefonisti. Viimasel vastajal on välja mõeldud selline süsteem, et laps, kui ta on lasteaias olnud hea laps, saab nii-öelda kiitusklepsi. Seda näeb ka hiljem lapsevanem ja nii teab ta igapäevaselt, kas laps on täna kiituse ära teeninud ja hea laps olnud või pole see päev nii hästi läinud.

Positiivsed ja negatiivsed aspektid tugiisiku töö juures

Positiivne on lähtudes tööandjast see, et tööaeg on paindlik, töötamine on ühe lapsega ja seetõttu jääb palju vaba aega. See on aga kokkuleppeline lapsevanemaga, et oleksid vabad ka endi laste vaheajad ja see on võimalik läbirääkimiste teel. Positiivseks on veel ka see, et saab oma tööst tagasisidet ja töö on loominguline. Negatiivse poole pealt tuuakse välja see, et sotsiaalsed garantiid on üsna kardinad. Kui pole vaja lapsega tegeleda, pole ka palka, samuti puudub ravikindlustus, pole ettenähtud puhkusetasu. Samas on töökoht (SA Perekodu) pakkunud asendustööd. Töö ei ole täistööajaga, selle palgaga ära ei elaks ja samas ka lisatööna põhitöö kõrvalt on see väga väsitav.

Esimene vastaja, kes on kahele lapsele tugiisikuks, muu tööga kõrvalt ei tegele. Teine vastaja, kes on ühele lapsele tugiisikuks, töötab tugiisikuna veel ühes projektis. Kolmas

vastaja on tegevusjuhendajaks vaimsete ja psüühiliste erivajadustega inimestele. Ja viimane vastaja töötab hommikupoole tugiisikuna ja peale lõunat koolis pikapäeva rühmas õpetajana.

Üldiselt on probleeme vähe, igapäev on erinev ja tunded ning meeleolud on samuti erinevad. Vahel on probleemiks see, kui lapse meeleolu muutused on väga suured ja ühel hetkel ei taha laps kuskile minna. Suurimaks probleemiks on aga see, kui laps puudub palju lasteaiast ja tugiisikul ei ole tööd, see tähendab ka palga vähenemist/puudumist. Raskuseks on ka see, et vanemad kuulavad ja noogutavad, aga ise ei oska või ei taha teha midagi lapse arendamiseks. Käitumishäiretega laste puhul tuleks kasvatamist alustada vanematest (lapsed maksavad lõivu vanemate eest). Ka viimane vastaja toob välja, et kõik algab kodust, laps otsib hellust, poeb sülle ja kallistab koguaeg. Tugiisikule tundub, et kodus on hellust vähe ja laps tunneb sellest puudust. Näiteks rääkis laps hiljuti tugiisikule, et ta armastab teda nii väga, ta silmad alati säravad. Tugiisikul tuli endal pisar silma.

Näiteks tõi üks tugiisik olukorra, et laps oli teinud pahandust, lõhkus ja korraldas segaduse. Seda ei koristatud aga enne ära, kui ema tuli ja nägi toimunut. Ema pilk oli ainult nutitelefoni, korra tõstis pilgu ja ütles lapsele, et korista ära ja oli süvenenud edasi oma nutitelefoni.

Teine tugiisik arvab, et ehk on õigem tugiisikute hordide asemel kasutada väiksemaid rühmi/klasse ja rohkem pedagooge, sest pedagoog oskab arendada ja õpetada ka reaalseid aineid.

Üldiselt tugiisikutel lastega hakkama saamisel probleeme ei esine, aga negatiivne on see, et puuduvad sotsiaalsed garantiid ning kui laps on väga palju haige ja puudub lasteaiast, siis on tugiisik nii öelda töötu ja töötasu ei saa. Tugiisikutöö ei ole rutiinne, sest igapäev on erinev ja samas on see väljakutse endale.

2.3.3. Endise tugiisiku vastused

Kolmandas alapeatükis analüüsitakse endise tugiisiku vastuseid. Endise tugiisiku kontakt oli töö autoril endal olemas esimesest praktikaajast. Töö autor oli praktilal lasteaias erivajadustega laste rühmas, kus oli ka sellel hetkel määratud ühele lapsele tugiisik.

Nüüdseks käib see laps koolis ja vastaja töötab teisel erialal. Töö autor on jaotanud küsimused kolme gruppi ja analüüsib neid allpool.

Endise tugiisiku vanus, haridus, tugiisikuks hakkamine

Endine tugiisik, on 31-aastane naine, kes omab keskeriharidust koka erialal. Tugiisiku koolituse tal eelnevalt ei olnud, see ei olnud ka nõue, et olla lapsele tugiisikuks. Oluliseks peeti seda, et oleks olnud eelnev kokkupuude lastega ja ta ise sobiks nii lapse kui tema vanematega.

Endisele tugiisikule tuli pakkumine hakata tugiisikuks lapse emalt. Tugiisikuks hakati sellepärast, et uut väljakutset proovida.

Tugiisiku igapäeva töö lapsega

Vastaja oli tugiisikuks lasteaia 6-aastasele lapsele. Hommikul, kui laps läks lasteaeda, oli tugiisik lasteaia juba kohal. Tugiisik soovis last võimalikult vähe segada, et ta harjaks ja seltskonnas ise hakkama saaks. Lapsel tujud vaheldusid kiiresti, ühel hetkel oli ta väga normaalne ja hea käitumisega laps, teisel hetkel, kui tal paha tuju peale tuli, võis ta õues jalutamise ajal ennast pikali visata ja karjuda, tugiisik jäi temaga siis teistes taha poole ja rääkis temaga ning selgitas üle, miks selline käitumine ei sobi. Toas, kui temal „tuju“ peale tuli võis ta meelega püksi pissida, teistele lastele ja ka töötajatele näitas keelt ja ei kuulnud sõna. Kui tugiisik nägi, et lapsele tuleb tema „tuju“ peale, viis ta lapse teistest eemale.

Tugiisiku töö lõpetamise põhjus

Endise tugiisiku põhjus, miks ta enam tugiisikuna ei tööta, ongi kahjuks see, et tugiisikuks olemine ei anna sotsiaalseid garantiisid. Puuduvad puhkusetasud ja kui oled ise haige, ei saa haigushüvitist. Positiivse poolena toob vastaja välja selle, et tugiisikuna sai ta lapse nii kaugele, et laps sai ka üksi lasteaia hakkama ning kuuletus. Lapse emale soovitas tugiisik, et laps võiks mõne spordialaga tegeleda. Trenniks valiti judo ning laps käib siiani tennis ning on väga tubli. Laps muutus tugiisikuga olles rahulikuks ja suutis end talitseda. Lapse pahad „tujud“ saadi kiiresti kontrolli alla, näiteks püksi pissimine, mida ta tegi

lihtsalt naljaga ning märatsemine. Töö lastega üldse ning konkreetse lapsega meeldis tugiisikule väga ning kollektiiv, kellega ta koos töötas, oli väga toetav ning sõbralik.

Endine tugiisik hakkas lapsele tugiisikuks ema palvel, ehk siis tuttavate kaudu leiti lapsele tugiisik, aga seda kahjuks ainult üheks aastaks. Probleemiks on jällegi see, et tööle võetakse käsunduslepinguga ja seoses sellega puuduvad sotsiaalsed garantiid. Tugiisik täitis oma eesmärgi ja sai väljakutsega hakkama, laps muutus rahulikumaks, seda märkas ka töö autor ise lasteaias praktikal olles. Tugiisiku kohalolu lapsel oli vajalik.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Habicht & Kask (2016, lk 30) toovad välja, et kõigi laste peamine kasvataja ja hooldaja on tema vanem, kuid puudega lapsele olenevalt tema puudest, pakutakse täiendavat abi toetust nende vajaduste rahuldamiseks. Nii samuti on Viljandi linnas ja vallas, kus pakutakse tugiisikuteenust lastele, kes seda vajavad. Selleks, et tugiteenust saada, peab lapsevanem/hooldaja tegema taotluse ja olema ka nõus tugiisiku määramisega. Lasteaed võib märgata vajadust tugiisiku järele ja soovitada, aga soovi ja nõusolekut peab lapsevanem ikkagi ise avaldama.

Tugiisikuteenuse kättesaadavus ametnike vastuste järeldusel on hea. See ei tähenda aga seda, et kui lasteaed või lapsevanem lapsele tugiisikut nõuab, selle kohe ka saab. Iga konkreetse juhtumiga tegeletakse ja leitakse sobivaim lahendus. Lasteaedades püütakse esmalt saada ise hakkama, mõnes lasteaias on olemas selline töötaja, kes tegeleb rohkem nende lastega, kellel küll ei ole puuet, aga on käitumishäired ja vajaksid pigem individuaalsemat lähenemist.

Lasteaias on käitumisprobleemidega lapsi, seda koges ka töö autor ise lasteaias praktikal olles. Siin kohal on oluline varajane märkamine ja sekkumine ning kõigi osapoolte omavaheline koostöö, mille toob välja ka Bruder (2015, lk 341). Tugiisik ja lapsevanemad suhtlevad omavahel igapäev, kord kuus teeb tugiisik kokkuvõtte lapse arengust spetsialistidele ning samuti suheldakse igapäevaselt lasteaiadõpetajatega, sest enamasti on tugiisik lasteaias kogu aeg lapse kõrval. Selle toovad välja ka Korp & Rääk (2004, lk 11), et lapse ümber koondunud võrgustik peaks tegema tihedalt koostööd ning lähtuma lapse huvidest.

Tugiisikuks olemine erivajadusega lapsele on suur väljakutse ja enda proovile panek. Ülesanneteks on abistada last arendavates tegevustes, juhendada ja motiveerida igapäevaselt toime tulema, abistada suhtlemisel perekonnaliikmetega või väljaspool kodu (Sotsiaalhoolekande seadus, 2017). Seda enam võib tugiisik olla rahul, kui saab tõdeda, et tema töö on kandnud vilja ja laps on muutunud rahulikumaks ning saab iseseisvalt paremini hakkama.

Nii valla kui linna lastekaitse spetsialist tõdevad, et kui on olnud vaja otsida tugiisikuid, mida on tehtud läbi töötukassa, siis see on olnud väga raske protsess. Esmalt on vajalik, et tugiisikuks kandideerija oleks varem töötanud lastega, lisaks peab tal olema hea suhtlemisoskus, empaatiavõime ja hea süda. Laps ja tugiisik peavad sobima ja nende vahel peab tekkima usaldus. Tihtilugu on vanemad pigem selle vastu, et keegi nende pereelu segama tuleb. Tugiisikutel, keda töö autor sai küsitleda, oli ainult positiivseid hetki üles märkida. Lastekaitse spetsialist oskas rääkida, et on mitu juhtumit, kus vanemad ei aktsepteeri, et lapsele oleks vaja tugiisik määrata. Ka kinnitab Liivamägi (2008, lk 153-154), et lapsevanemal võib tekkida psühholoogiliselt raske olukord, kui võetakse tugiisikut kui konkureerivat inimest enda kõrval.

Tugiisikud ise on rahul ja otsivad uusi väljakutseid elus. Ka endine tugiisik meenutab oma tugiisikuks olemist hea sõnaga. Kindlasti tuleb tugiisikuteenust pakkuvale inimesele kogemus ainult kasuks. Tugiisikuteenust pakkuval inimesel on võimalus teha seda tööd ka lühemalt, siis vahepeal teha midagi muud ning seejärel uuesti tagasi tulla tugiisikuteenust pakkuma. Seda mainis ka lastekaitse spetsialist, et nii on juhtunud mitu korda, et endine tugiisik pakub end uuesti tugiisikuks. Probleemiks jääb käsunduslepingu alusel töötamine ja sellega seoses puuduvad sotsiaalsed garantiid (puudub ravikindlustus, puhkusetasu). Tugiisikuna töötamise põhjuseks on, et tööturg on Viljandis väike ja ka tutvusringkonnas kõrvalt nähtud probleemid.

Läbiviidud intervjuudest selgus, et tugiisikuteenust pakutakse nii linnas kui vallas elavatele erivajadustega lastele. Tugiisikut ei määrata koheselt esmasel küsimisel, eelnevalt tehakse selgeks vajadus ja selle olemasolul leitakse lapsele tugiisik. Tugiisikuteenus on selle saajale tasuta (Teenused ja toimingud, 2017). Tugiisikute andmebaasi lastekaitse spetsialistidel ei ole ja keerulisem osa tugiisikuteenuse juures ongi tugiisikute leidmine. Vajadus sellise ühtse andmebaasi järele on olemas.

Tugiisikute poolt vaadatuna tuleks üle vaadata see pool, mis puudutab sotsiaalseid garantiisid ja palka. Kui tugiisik töötab päevas maksimaalselt neli tundi või kui teisel päeval on laps haige ja tugiisikut ei vajata, siis mõjutab see töötasu.

Lastekaitsespetsialistidele ja teistele tugiisikutega töötavatele inimestele antakse järgnevad soovitused:

- luua ühine andmebaas tugiisikute kontaktidega ja ka erivajadusega laste ühine andmebaas, mis oleks kättesaadav lastekaitsetöötajatele;
- rohkem koostööd ja suhtlust valla ja linna sotsiaaltöötajate ja lastekaitsespetsialistide vahel.

Tugiisikud võiksid omavahel samuti rohkem koostööd teha ja näiteks kokkusaamisi korraldada. Kokkusaamistel oma mõtteid vahetada ja arvamust avaldada, mis neil on hästi ja mis võiks natuke paremini olla.

Uuringust tuli välja, et lasteaedades on tugiisikuteenus siiski paremini kaetud ja kättesaadavam, kui koolides. Edasi oleks võimalik teha uuring Viljandi koolides, et saada teada, kas ja kui palju on kooliealisi lapsi, kes seda teenust vajaksid.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö eesmärk oli hinnata tugiisikuteenuse kättesaadavust ja seda mõjutavaid tegureid ning anda soovitusi valla ja linna lastekaitse spetsialistidele teenuse parendamiseks, sest tugiisikuteenuse osutamine on alles üsnagi uus teenus ning selle teenuse kättesaadavus, kvaliteet ja sisu on ebaühtlane.

Lõputöö tulemused annavad ülevaate tugiisiku teenusest, tugiisiku tööst ja seda mõjutavatest teguritest. Uuringus kasutati kvalitatiivset uurimismeetodit ja andmekogumiseks osaliselt struktureeritud intervjuud. Lõputöö eesmärgi täitmiseks viidi läbi intervjuud kahe lastekaitse spetsialisti ja ühe tugiisikute koordinaatoriga, küsitleti nelja hetkel töötavat tugiisikut ja ühte endist tugiisikut.

Töö koosneb kahest peatükist: teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetilisest osast anti ülevaade erivajaduse ja puude mõistest ning liikidest. Veel toodi välja sotsio-ökoloogilised lähtekohad ja selle seotus laste ja tugiisikutega ning kaasava hariduse seisukohad. Lisaks kirjeldati tugiisikuteenust ja toodi välja erivajadustega lastele pakutavad teenused ja toimingud. Empiirilises osas anti ülevaade teenustest ja toetustest, mida pakuvad Viljandi linn ja vald erivajadustega lastele, kirjeldati intervjuu küsimustiku koostamist, läbiviimist ning anti ülevaade uurimistulemustest. Analüüsi ja järelduste osas tehti ettepanekuid ja anti soovitusi tugiisikuteenuse parendamiseks.

Uuringu käigus sai vastuse püstitatud uurimisküsimus, millised on laste tugiisikuteenuse positiivsed ja negatiivsed küljed. Töö käigus tulid välja ka raskused, mis esinevad lastekaitse spetsialistidel tugiisikute leidmisel ja määramisel.

Töös uuriti kolmelt ametnikult, neljalt praeguselt ja ühelt endiselt tugiisikult tugiisikutöö positiivseid ja negatiivseid külgi. Uurimus viidi läbi kvalitatiivse uurimusega ja andmekogumiseks kasutati osaliselt struktureeritud intervjuud.

Tugiisikuteenust pakub kohalik omavalitsus. Uuringu tulemustes selgus, et tugiisiku teenust erivajadusega lastele pakuvad nii Viljandi linn kui vald. Iga juhtumit kaalutakse eraldi ja lähtuvalt sellest tehakse otsus. Oluline on tugiisiku, lapse ning pere omavaheline sobivus ja koostöö. Tugiisik oli Viljandi linnas uuringu läbiviimise ajal määratud kuuele lasteaiaaegsele lapsele ja vallas ei olnud ühelegi uuringu sihtgruppi kuuluvale lapsele tugiisikut määratud.

Uurimusest selgus, et lastekaitsespetsialistide poolt vaadatuna on keeruline koht tugiisiku määramine sellisel juhul, kui lapsele ei ole puuet määratud, sest siis pole eelarvesse ka rahasid planeeritud. Teiseks murekohaks on tugiisikute leidmine. Kahjuks puudub ühtne andmebaas, kuhu oleksid koondatud tugiisikute andmed. Tugiisikuid otsides, kandidaate küll on, aga sobivaid, kes ka sellele tööle sobiksid, pole lihtne leida. Osaliselt on see seotud käsunduslepinguga, millega tugiisikuid tööle võetakse. Teisest küljest peab tugiisik sobima nii lapse kui tema perega. Meelsamini võetakse tugiisikuteks tööle pensionäre või inimesi, kellele on määratud puue, sest siis on neil ravikindlustus ja sissetulek juba olemas. Toodi välja ka see, et üldiselt ei ole lasteaedades tugiisikute vajadus nii suur, sest lasteaedades püütakse ise hakkama saada ja tööle on palgatud erialaspetsialistid (logopeedid, eripedagoogid). Suurem vajadus on tugiisikute järele koolides, siit oleks teema, mida edasi uurida.

Soovitused, mida anda lastekaitsespetsialistidele:

- luua ühine andmebaas tugiisikute kontaktidega ja ka erivajadusega laste ühine andmebaas;
- rohkem koostööd ja suhtlust valla ja linna sotsiaaltöötajate ja lastekaitsespetsialistide vahel.

Tugiisikute küsitlusest selgus, et vastajad töötavad tugiisikutena kuna tööturg on väike ja see on nende jaoks uus väljakutse, et end proovile panna. Kasuks tulevad küll läbitud koolitused, aga see ei olnud tööle saamise esmane tingimus. Oluline on tahe töötada lastega ja koostöövalmidus perega, lasteaiaõpetajatega ning teiste osapooltega. Positiivse poolena toodi välja töö vaheldusrikkus, iga päev on erinev ning see, et on näha tulemust, laps areneb ja saab iseseisvalt aina paremini hakkama. Negatiivse poolena märgiti ära sotsiaalsete garantiide puudumine ja töötasu, mis sõltub ainult töötundidest. Soovitus

tugiisikutele on teha rohkem koostööd, korraldada kokkusaamisi, et jagada oma kogemusi ning rääkida rõõmudest ja muredest.

Autor arvab, et töö metoodika sobis püstitatud eesmärgiga – uuringu tulemusena saadi ülevaade tugiisikuteenuste kättesaadavust mõjutavatest teguritest erivajadustega lasteaiaaalistele lastele ning tugiisikuteenuse osutamise positiivsetest ning negatiivsetest aspektidest. Tulemustest selgus, et erivajadustega lasteaiaaalistele laste hulgas ei ole nõudlus tugiisikute järele nii suur, kui seda on kooliealistel lastel. Samas anti soovitusi tugiisikuteenuse paremaks toimimiseks. Soovitused ja ettepanekud edastatakse tugiisikutega tegelevatele spetsialistidele töö autori poolt meili teel.

VIIDATUD ALLIKAD

- Allen, G. (2011). *Early Intervention: The Next Steps*. An Independent Report to Her Majesty's Government Retrieved from <http://www.grahamallenmp.co.uk/static/pdf/early-intervention-7th.pdf>
- Allik, E. (2014). *Erivajadusega lapse tugiisikutöö haridusasutuses tugiisikute pilgu läbi*. (Bakalaureusetöö). Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/43463/allik_eveli_ba_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Barnes, M. A., (2009). Effective inclusion Practices. *Electronic Journal for Inclusive Education* 2, No. 4. University of Georgia. Retrieved from <http://corescholar.libraries.wright.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1101&context=ejie>
- Bendova, P., Čechačková, M. & Šadkova, L. (2013). *Inclusive education of pre-school children with special educational needs in kindergartens*. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 112, 1014-1021. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.1263>
- Bruder, M.B. (2010) Early Childhood Intervention: A Promise to Children and Families for Their Future, *Exceptional Children* 76, 339-355 <https://doi.org/10.1177/001440291007600306>
- Carrete, L., Arroyo, P. & Villasenor, R. (2017). A socioecological view toward an understanding of how to prevent overweight in children. *Journal of Consumer Marketing*, 34(2), 156-168. <https://doi.org/10.1108/JCM-01-2016-1660>
- Diamond, K. E., Justice, L. M., Siegler, R. S., & Snyder, P. A. (2013). *Synthesis of IES Research on Early Intervention and Early Childhood Education*. Retrieved from <http://ies.ed.gov/ncser/pubs/20133001/pdf/20133001.pdf>
- Habicht, A. & Kask, H. (2016). *Teekond erilise lapse kõrval (käsiraamat puudega ja erivajadustega laste ning noore lähedastele)*. Tallinn: Printon Trükikoda

- Haridus- ja Teadusministeerium. (2013) *Hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse kontseptsioon*. Loetud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/hev_kotseptsioon.pdf
- Häidkind, P. (2007). Erivajadustega lapsed lasteaias. Harjo, A; Varava, L. (koostajad). *Psühhosotsiaalse keskkonna juhendmaterjal koolieelsetele lasteasutustele* (lk 29). Tallinn: Tervise Arengu Instituut. Loetud aadressil https://intra.tai.ee//images/prints/documents/130382417270_Psyhhosotsiaalse_keskkonna_juhendmaterjal%20_koolieelsetele%20_lasteasutustele_est.pdf
- Häidkind, P. & Kuusik, Ü. (2009). Erivajadusega laps koolieelses lasteasutuses. Kulderknup, E. (toim), *Lapse arengu hindamine ja toetamine* (lk 22-72). Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Kallavus, T. (2007) *Hariduslike erivajadustega laste aitamisevõimalused meeskonnatöö vaatenurgast*. Loetud aadressil http://www.ut.ee/sites/default/files/ut_files/14fe518c7af87e8e6ea29562c2182f91.pdf
- Kiik, R. (2003). Võrgustikutöö võimalusi töös lastega. Edovald, T. (toim). *Võrgustikutöö võimalikkusest sotsiaaltöös* (lk 14-15). Tallinn
- Kikas, E. (toim). (2008). *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava*. (2008). *Riigi Teataja I*, 23, 152. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>
- Koolieelse lasteasutuse seadus*. (2015). *Riigi Teataja I*, 30.12.2015. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015022>
- Korp, E. & Rääk, R. (2004). *Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses (käsiraamat)*. Tallinn: Ortwil
- Kreitzberg, M. (2017). *Puuetega inimeste arv, suundumused ja osatähtsus rahvastikus, 2010-2017*. Loetud aadressil http://www.tai.ee/images/uudiskirja_Puuetega_inimeste_arv.pdf
- Kõrgesaar, J. (2010) *Sissejuhatus hariduslike erivajaduste käsitusse*. 2. väljaanne. Loetud aadressil https://www.researchgate.net/publication/44029492_Sissejuhatus_hariduslike_erivajaduste_kasitusse

- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Trükkinud OÜ Infotrükk.
- Lamb, J. (2008). *Building Communities of Support around a Child with Special Education Needs. The effects of participatory action research*. Kairaranga 9, 32-37. Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ908181.pdf>
- Liivamägi, A. (2008). Perelepitus ehk mediatsioon. Villo, S-A. (toim). *Tagasivaade tulevikku* (lk 153-154). Tallinn: Iloprint
- Luik, M. (2011). *Varajasest märkamisest ja sekkumisest*. Sotsiaaltöö 4, 20-21.
- Masing, T. (2016). *Erivajadusega lapse tugisiku väljakutsed*. (Bakalaureusetöö). Tallinna Ülikool: Haridusteaduste instituut
- Medar, M. & Medar, E. (2007). *Riigi ja kohalike omavalitsuste poolt rahastatavad sotsiaaltoetused ja –teenused (käsiraamat)*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- Melchiorre, M. G., Chiatti, C., Lamura, G., Torres-Gonzales, F., Stankūnas, M., Lindert, J., ... & Soares, J. (2013). Social Support, Socio-Economic Status, Health and Abuse among Older People in Seven European Countries. PLoS ONE 8, e54856 doi:10.1371/journal.pone.0054856
- Mitchell, D. (2014). *What Really Works in Special and Inclusive Education*. New York: Routledge
- Nollmeyer, B. D. (2009). *Ecological Systems Approach: A Systems Analysis with an Emphasis on Lifespan and Development*. Retrieved from <http://www.powereality.net/ecological-systems.htm>
- Noonan, M. J. (2014). Teaching Children with Autism. In M. J. Noonan & L. McCormick (Eds.) *Teaching Young Children with Disabilities in Natural Environments*, (p 205-231). Retrieved from <http://archive.brookespublishing.com/documents/noonan-teaching-young-children.pdf>
- Padrik, M. (2011). *Erivajadusega laps lasteaias*. Loetud aadressil <https://koolielu.ee/info/readnews/136757/erivajadustega-laps-lasteaias-motteid-hetkeolukorrast-ja-voimalustest>
- Puude raskusastme määramise ja lisakulude tuvastamise kord. (2002). *Riigi Teataja Lisa*, 10, 104. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/163256>
- Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus. (2017). *Riigi Teataja I*, 29.06.2017, 4. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13114771>

- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus.* (2016). *Riigi Teataja I*, 16.06.2016, 8. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062016008>
- Rüütli, M-L. (2016). *Otseste välisinvesteeringute kaudu toimuvat teadmiste ülekannet mõjutavad tegurid ettevõtte AS Respo Haagised näitel.* (Magistritöö). Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/52196/ruutli_mari_liis.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Saar, K. (2008). Tugiisiku tööst. Villo, S-A. (toim). *Tagasivaade tulevikku* (lk 131). Tallinn: Iloprint
- Sandri, P. (2014). Integration and inclusion in Italy. Towards a special pedagogy for inclusion. *European Journal of Disability Research*, 8(2), 92-104. <https://doi.org/10.1016/j.alter.2014.02.004>
- Sihtasutus Perekodu. (s.a.). Põhikiri. Loetud aadressil <http://www.perekodu.eu/dokumendid/pohimaarus/>
- Sotsiaalhoolekande seadus. (2017). *Riigi Teataja I*, 29.06.2017, 7. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015005>
- Sotsiaalministeerium. (2011). *Laste ja perede arengukava 2012–2020.* Loetud aadressil <https://www.sm.ee/sites/default/files/content->
- Sotsiaalministeerium. (2014). *Puudega laste tugiteenuste arendamine ja pakkumine ning töö- ja pereelu ühildamise soodustamine.* Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/ESF/tat_puudega_laste_tugiteenused.pdf
- Sotsiaalministeerium. (2017). *Puudega laps.* Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf
- Tali-Koitnurm, I. (2008). Raske laps lasteaias. Villo, S-A. (toim). *Tagasivaade tulevikku* (lk 53). Tallinn: Iloprint
- Tallinna Puuetega Inimeste Koda. (2012). *Abiks puudega lapse perele (infoteatmik).* Loetud aadressil http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/infoteatmik_abiks_puudega_lapse_perele_2012.pdf
- Tooming, M. (2015). *Nägemisnärvhi hüpoplaasiaga 7-aastase lapse siduskõne iseärasused.* (Magistritöö). Loetud aadressil

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/49233/maris_tooming.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Vabatahtliku tugiisiku meelespea. (2010). Tallinn: AS Uniprint

Viljandi linnavalitsus. (2017). *Teenused ja toimingud.* Loetud aadressil

<http://www.viljandi.ee/teenused-toimingud-sots>

Viljandi vald. (s.a.). Loetud aadressil <http://www.viljandivald.ee/>

Lisa 1. Intervjuu küsimustik endisele ja praegustele tugiisikutele.

Intervjuu 1 (Endine tugiisik)

1. Teie vanus? Haridus? Kas õppisite midagi lisaks, kas on vaja eriharidust tugiisikuks olemisel?
2. Rääkige mulle oma tugiisiku tööst.
3. Kust saite infot, et hakata tugiisikuks?
4. Miks hakkasite tugiisikuks?
5. Miks ei ole te enam tugiisik?
6. Mis olid tugiisiku töö juures positiivsed ja mis negatiivsed aspektid lähtudes tööandjast? (Sotsiaalsed garantiid – puhkus, haigekassa jne)
7. Missuguste raskustega/probleemidega puutusite kokku oma igapäeva töös üldiselt?
8. Mida tahaksite veel lisada?

Intervjuu 2 (Praegune tugiisik)

1. Teie vanus? Haridus? Kas õppisite midagi lisaks, kas on vaja eriharidust tugiisikuks olemisel?
2. Rääkige mulle oma tugiisiku tööst.
3. Kust saite infot, et hakata tugiisikuks?
4. Miks hakkasite tugiisikuks?
5. Mis on tugiisiku töö juures positiivsed ja mis negatiivsed aspektid lähtudes tööandjast? (Sotsiaalsed garantiid – puhkus, haigekassa jne)
6. Mis on teie tööülesanded lapsega tegelemisel?
7. Kui tihedalt suhtlete lapse perega?
8. Kas töötate tugiisiku töö kõrvalt ka muu tööga?
9. Missuguste raskustega/probleemidega puutute kokku oma igapäeva töös üldiselt?
10. Mida tahaksite veel lisada?

Lisa 2. Intervjuu küsimustik ametnikele.

Intervjuu 3 (Ametnik)

1. Kui palju on erivajadusega lapsi? Kui palju on lapsi, kes vajavad tugiisikut?
2. Kas teil on ülevaade, kui palju on lasteaiaaegse erivajadusega lapsi? Kui paljud neist vajavad tugiisikut?
3. Kas lapsi, kes vajavad tugiisikut on palju? (Kui eelmistele täpselt vastata ei oska)
4. Kui paljudel lasteaiaaegsetel lastel, kellel on tugiisikut vaja, on tugiisik olemas ja kui paljudele otsitakse alles?
5. Kuidas toimub tugiisiku määramine- kas pere ise küsib, lasteaed soovitab, midagi muud?
6. Kuidas teie neile tugiisikuid määrate? (Nt. kui otsite töötukassa kaudu, palju on kandideerinud, paljud on sobinud ja kui mõned ei ole sobinud, siis miks?)
7. Mida te inimese juures vaatate, kui lapsele tugiisikut määrate?
8. Kas tugiisikuid on kerge leida, või pigem raske?
9. Milline on leping, mille te tugiisikutega sõlmite? (haigekassa, puhkus)
10. On teil veel midagi lisada?

Kui kaua olete töötanud oma alal?

Kas oleks võimalik saada kontakte, kes on lapsele tugiisikuks lasteaias?

SUMMARY

THE AVAILABILITY OF SUPPORT PERSON SERVICE AMONG PRESCHOOL- AGED CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS ON THE EXAMPLE OF VILJANDI COUNTY

Merili Austrin

The aim of the thesis is to assess the availability of support person service as well as factors affecting it and to offer suggestions to improve the support person service as this is still relatively new and uneven in its levels of availability, quality, and content.

The results of the thesis offer an overview of the support person service, the nature of being a support person, and the factors affecting it. To accomplish the objectives of the thesis, six interviews were carried out: two with child protection specialists, one with support persons' coordinator, two with current support persons, and one with a former support person.

The thesis consists of two chapters, the first of which is theoretical and the second one empirical. The theoretical chapter offers an overview of the definitions and theoretical reference points relating to support person service. The empirical chapter gives an overview of the services and aids that Viljandi town and municipality offer to children with special needs, describes the methods of preparing the interview questions and conducting the interviews, and explains the results. Along with the analysis and conclusions, suggestions for improving support person service are given.

The research answered the raised question, namely, which are the positive and negative aspects of support person service for children. The research also revealed challenges child protection specialists face in finding and appointing support persons.

From the child protection specialist's point of view, it is difficult to appoint a support person for a child who does not have an officially recognized disability as in this case, no funds are allocated for this purpose. Finding a suitable support person also presents a challenge. When a child protection specialist is looking for a support person, people apply, but not always the ones that would be suitable for the job. On the one hand, this has to do with the authorisation agreement that is the basis for hiring support persons. On the other hand, the support person also has to be suitable for a particular child and the child's family. The interviewees also pointed out that the need for a support person is generally not so great in nursery schools as nursery schools try to manage on their own and hire specialists (speech therapists, special education teachers). Support persons are more needed in schools, therefore, a further research regarding support persons for school-aged children would be advisable.

Interviewing support persons revealed that the main motivations for working as one were the limitations of labour market and seeing working as a support person as a new challenge to test oneself. Previous trainings were beneficial, but not essential to get the job. More important was the wish to work with children and the cooperativeness with the family, preschool teachers, and other parties. The diversity of the job was mentioned as a benefit of the job, the fact that every day is different and that the results can clearly be seen when the children develop and get better at doing things on their own. The lack of social guarantees was mentioned as a downside, as well as wages that depend solely on the working hours.

The author believes that the methodology of the thesis was suitable for achieving the aim – as a result of the research, an overview of the factors affecting the availability of support person service for preschool-aged children with special needs was given, as were the positive and negative aspects of offering support person services.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Merili Austrin,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Tugiisikuteenuse kättesaadavus lasteaiaaeglaste erivajadustega laste seas Viljandimaa näitel”, mille juhendaja on Anu Aunapuu,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 24.01.2018